

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВЕТЕРИНАРНОЇ
МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ ІМЕНІ С.З. ҐЖИЦЬКОГО
ВІДДІЛ ЗАОЧНОГО НАВЧАННЯ ЦЕНТРУ ПЕРЕПІДГОТОВКИ ТА
ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ
КАФЕДРА ТУРИЗМУ, РЕКРЕАЦІЇ ТА КРАЄЗНАВСТВА

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Ступінь вищої освіти БАКАЛАВР

на тему: **“ ЕКСКУРСІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МАЛИХ МІСТ
ЛЬВІВЩИНИ ТА НАПРЯМИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ ”**

Виконала: здобувачка вищої освіти

IV курсу, групи Тур-42з сп
спеціальності 242 Туризм
(шифр і назва спеціальності)

освітньої програми Туризм

ОВЧІЄВА Ольга Тарасівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник _____
(наук. ступінь, вчене звання, ім'я та прізвище)

Рецензент: _____
(ім'я та прізвище)

ДУБЛЯНИ 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІСТИТУТ ЗАОЧНОЇ ТА ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ТУРИЗМУ

Ступінь вищої освіти Бакалавр
Галузь знань 24 Сфера обслуговування
(шифр і назва)
Спеціальність 242 Туризм
(шифр і назва)
Освітня програма «Туризм»
(назва ОП)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувачка кафедри
туризму
(назва кафедри)

(підпис)

(ім'я та прізвище)
“ ” 202__ року

З А В Д А Н Н Я
на кваліфікаційну роботу здобувача вищої освіти
ОВЧІЄВОЇ Ольги Тарасівни
(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи «Екскурсійний потенціал малих міст Львівщини та напрями його використання»

Керівник роботи _____
(ім'я та прізвище, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджена наказом ЛНУП від «08» березня 2024 р. №172/к-с.

2. Строк подання здобувачем роботи 26 травня 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи: Закони України та Постанови Кабінету Міністрів України, дані Державної служби статистики України, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених, Інтернет ресурси та інші інформаційні джерела

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити):
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЕКСКУРСІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЛИХ МІСТ

1.1. Мали міста як об'єкт туризму

1.2. Суть і зміст екскурсійного туризму

1.3. Теоретичні засади підвищення екскурсійного потенціалу малих міст

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ЕКСКУРСІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЛИХ МІСТ ЛЬВІВЩИНИ

2.1. Стан розвитку екскурсійного туризму України

2.2. Стан розвитку екскурсійного туризму Львівщини

2.3. Оцінювання екскурсійного потенціалу малих міст Львівщини

2.4. Вплив екскурсійного туризму на навколишнє середовище

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ВИКОРИСТАННЯ ЕКСКУРСІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЛИХ МІСТ ЛЬВІВЩИНИ

3.1. Зарубіжні практики підвищення екскурсійного потенціалу малих міст

3.2. Формування програми розвитку екскурсійного потенціалу малих міст Львівщини

РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ

4.1. Аналіз стану і заходів поліпшення санітарії і гігієни під час екскурсій малими містами

4.2. Обґрунтування організаційно-технічних рекомендацій з охорони праці

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):
рисунок, таблиці, схеми _____

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Ім'я, прізвище та посада консультанта	Підпис, дата		Відмітка про виконання
		завдання видав	завдання прийняв	
Стан охорони навколишнього середовища				
Охорона праці				

7. Дата видачі завдання «11» березня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Відмітка про виконання
1.	Отримання завдання для написання кваліфікаційної роботи	11.03.2024	
2.	Розробка плану кваліфікаційної роботи, ознайомлення з літературними джерелами за темою, збір практичних матеріалів	до 01.05.2024	
3.	Написання вступу і I розділу	до 15.08.2024	
4.	Написання II розділу	до 20.01.2025	
5.	Написання III розділу	до 15.04.2025	
6.	Написання IV розділу і висновків	до 15.05.2025	
7.	Оформлення кваліфікаційної роботи і подання науковому керівнику для написання відгуку	до 26.05.2025	
8.	Перевірка тексту кваліфікаційної роботи на унікальність. Скерування на зовнішню рецензію	до 05.06.2025	
9.	Представлення кваліфікаційної роботи на кафедру	до 10.06.2025	
10.	Захист кваліфікаційної роботи перед Екзаменаційною комісією	20.06.2025	

Здобувач вищої освіти _____
(підпис)

Ольга ОВЧІЄВА
(ім'я та прізвище)

Керівник кваліфікаційної роботи _____
(підпис)

(ім'я та прізвище)

УДК 338.48-32(477.83):911.375

Кваліфікаційна робота: 60 сторінок текстової частини, 8 рисунків, 8 таблиць, 50 літературних джерел.

Овчієва О.Т. Екскурсійний потенціал малих міст Львівщини та напрями його використання. Кваліфікаційна робота за спеціальністю 242 Туризм. Львів, 2025. 65 с.

У роботі висвітлено теоретико-методичні засади розвитку екскурсійного потенціалу малих міст Львівщини як одного з ключових інструментів активізації туристичної діяльності на регіональному рівні. Розкрито сутність поняття екскурсійного туризму, його роль у збереженні культурної спадщини, формуванні локальної ідентичності та розвитку сталого туризму. Проаналізовано сучасний стан екскурсійної діяльності в Україні та на Львівщині з урахуванням воєнного стану, а також особливості адаптації туристичних об'єктів до нових економічних і безпекових викликів.

Оцінено рівень екскурсійного потенціалу малих міст Львівщини, визначено фактори, що впливають на ефективність його реалізації, зокрема інфраструктурні, кадрові, культурно-просвітницькі та екологічні аспекти. Проаналізовано зарубіжні практики підвищення екскурсійної привабливості малих територій, що можуть бути адаптовані до українських реалій.

Сформовано напрями використання екскурсійного потенціалу малих міст Львівщини, обґрунтовано необхідність створення інтегрованих програм розвитку, які базуються на принципах креативного туризму, екологічної відповідальності та збереження культурного ландшафту. Запропоновано практичні рекомендації щодо впровадження ефективних моделей екскурсійної діяльності, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності малих міст Львівщини в умовах сучасних викликів.

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційна робота на тему «Екскурсійний потенціал малих міст Львівщини та напрями його використання» присвячена теоретичному обґрунтуванню та практичному аналізу можливостей підвищення ефективності туристичної діяльності шляхом активізації екскурсійного потенціалу малих міст Львівської області в умовах сучасних викликів і трансформацій туристичної галузі.

У першому розділі «Теоретичні аспекти розвитку екскурсійного потенціалу малих міст» проаналізовано сутність і зміст екскурсійного туризму, охарактеризовано малі міста як об'єкт туристичного інтересу, а також обґрунтовано підходи до підвищення екскурсійної привабливості територій.

Другий розділ «Аналіз розвитку екскурсійного потенціалу малих міст Львівщини» присвячено дослідженню сучасного стану екскурсійного туризму в Україні та в регіоні зокрема, здійснено оцінювання екскурсійного потенціалу малих міст Львівщини, а також вивчено екологічні аспекти розвитку туристичної інфраструктури в контексті сталого розвитку.

У третьому розділі «Напрями використання екскурсійного потенціалу малих міст Львівщини» розкрито досвід зарубіжних країн щодо активізації екскурсійної діяльності, сформовано програму розвитку екскурсійного потенціалу малих міст області, що враховує потреби ринку, культурну специфіку та екологічні вимоги.

Ключові слова: інновації, готельно-ресторанний сервіс, конкурентоспроможність, туристичні об'єкти, інноваційний розвиток, міжнародний досвід, сервісна діяльність, безпековий потенціал.

ANNOTATION

The qualification work on the topic "Excursion potential of small towns of Lviv region and directions of its use" is devoted to the theoretical substantiation and practical analysis of the possibilities of increasing the efficiency of tourism activities by activating the excursion potential of small towns of Lviv region in the conditions of modern challenges and transformations of the tourism industry.

The first section «Theoretical aspects of the development of the excursion potential of small towns» analyzes the essence and content of excursion tourism, characterizes small towns as an object of tourist interest, and also substantiates approaches to increasing the excursion attractiveness of territories.

The second section «Analysis of the development of the excursion potential of small towns of Lviv region» is devoted to the study of the current state of excursion tourism in Ukraine and in the region in particular, an assessment of the excursion potential of small towns of Lviv region was carried out, and environmental aspects of the development of tourism infrastructure in the context of sustainable development were also studied.

The third section, «Directions for using the excursion potential of small towns in the Lviv region,» reveals the experience of foreign countries in activating excursion activities, and forms a program for developing the excursion potential of small towns in the region, taking into account market needs, cultural specifics, and environmental requirements.

Keywords: innovations, hotel and restaurant service, competitiveness, tourist facilities, innovative development, international experience, service activities, security potential

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЕКСКУРСІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЛИХ МІСТ	9
1.1. Малі міста як об'єкти туризму.....	9
1.2. Суть і зміст екскурсійного туризму	12
1.3. Теоретичні засади підвищення екскурсійного потенціалу малих міст.....	18
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ЕКСКУРСІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЛИХ МІСТ ЛЬВІВЩИНИ.....	22
2.1. Стан розвитку екскурсійного туризму України.....	22
2.2. Стан розвитку екскурсійного туризму Львівщини	26
2.3. Оцінювання екскурсійного потенціалу малих міст Львівщини	29
2.4. Вплив екскурсійного туризму на навколишнє середовище.....	33
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ВИКОРИСТАННЯ ЕКСКУРСІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЛИХ МІСТ ЛЬВІВЩИНИ.....	37
3.1. Зарубіжні практики підвищення екскурсійного потенціалу малих міст.....	37
3.2. Формування програми розвитку екскурсійного потенціалу малих міст Львівщини	43
РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ.....	49
4.1. Аналіз стану і заходів поліпшення санітарії і гігієни під час екскурсій малими містами.....	49
4.2. Обґрунтування організаційно-технічних рекомендацій з охорони праці.....	53
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах системних трансформацій у сфері туризму, що супроводжуються безпековими, соціально-економічними та інфраструктурними викликами, важливого значення набуває комплексне використання туристичних ресурсів, зокрема екскурсійного потенціалу. Особливо актуальним є дослідження можливостей активізації туристичної діяльності у малих містах, які володіють унікальними культурно-історичними, архітектурними та природними об'єктами, проте залишаються недостатньо задіяними в загальному туристичному потоці. Саме екскурсійний туризм здатен стати рушієм соціально-економічного розвитку малих територіальних громад, забезпечуючи збереження локальної ідентичності та створення нових можливостей для зайнятості населення.

Малі міста Львівської області мають значний екскурсійний потенціал, однак у сучасних умовах його використання потребує системного осмислення, стратегічного планування, інноваційного підходу та адаптації до викликів воєнного часу. Забезпечення сталого розвитку туристичної сфери регіону можливе лише за умови ефективного поєднання екологічних, культурних і соціальних чинників.

Серед науковців, які досліджують проблеми регіонального туризму, екскурсійної діяльності та сталого розвитку, варто виокремити таких, як: Беляєв Є.В., Бойко В.М., Боруцька Ю.З., Гуменюк О.А., Дурдицький О.І., Дяченко Л.В., Заставецька О.В., Ільїн В.В., Ільїна І.М., Козяр М.І., Ковальова О.В., Ковальчук С.Є., Кравців В.С., Кузик С.П., Кудла Н.М., Криштанович М.Ф., Лук'яненко І.Г., Мальська М.П., Марченко Н.Л., Паламарчук І.В., Руденко Н.Г., Степаненко І.І., Філатов С.В., Шаблій О.І., Юзва Л.В. та інші.

Водночас, незважаючи на наявні напрацювання, залишається недостатньо дослідженим питання ефективного використання екскурсійного потенціалу саме малих міст, зокрема на прикладі Львівщини. В умовах повномасштабного збройного вторгнення в Україну, руйнування туристичної інфраструктури,

зменшення туристичних потоків та посилення вимог до безпеки перебування в туристичних місцях, потребує переосмислення роль малих міст як альтернативних центрів туристичної активності.

Метою кваліфікаційної роботи є комплексне дослідження екскурсійного потенціалу малих міст Львівщини, аналіз сучасного стану його використання та розроблення практичних рекомендацій щодо напрямів його ефективного залучення в умовах трансформації туристичного ринку.

Для досягнення означеної мети передбачається послідовне виконання наступних завдань дослідження:

- охарактеризувати малі міста як об'єкт туристичного інтересу;
- розкрити сутність і зміст екскурсійного туризму;
- обґрунтувати теоретичні засади підвищення екскурсійного потенціалу малих міст;
- проаналізувати стан розвитку екскурсійного туризму в Україні та на Львівщині;
- здійснити оцінювання екскурсійного потенціалу малих міст Львівської області;
- виявити екологічні виклики, пов'язані з розвитком екскурсійної інфраструктури;
- дослідити зарубіжні практики активізації екскурсійного туризму у малих містах;
- сформувати програму розвитку екскурсійного потенціалу малих міст Львівщини;
- обґрунтувати організаційно-технічні рекомендації з охорони праці під час екскурсійної діяльності.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних і прикладних засад розвитку та ефективного використання екскурсійного потенціалу малих міст Львівщини.

Об'єктом дослідження виступає процес формування, реалізації та вдосконалення механізмів використання екскурсійного потенціалу малих міст Львівської області.

Методи дослідження. У процесі виконання кваліфікаційної роботи було застосовано методи індукції та дедукції, системного аналізу, порівняння, узагальнення, картографічного методу, графічного моделювання, морфологічного аналізу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в уточненні сутності поняття екскурсійного потенціалу малих міст, у систематизації факторів, що впливають на його ефективне використання, а також у розробленні програми розвитку екскурсійного потенціалу з урахуванням екологічних, соціокультурних та безпекових аспектів. Обґрунтовано доцільність впровадження регіональних інноваційних підходів до популяризації малих міст як екскурсійно привабливих територій.

Джерелами інформації для написання роботи були офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Львівській області; провідні наукові українські й іноземні праці.

Структура роботи передбачає чотири розділи, загальні висновки, список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЕКСКУРСІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЛИХ МІСТ

1.1. Малі міста як об'єкт туризму

Малі міста — це населені пункти міського типу з чисельністю населення, як правило, до 50 тисяч осіб, що мають локальний адміністративний, економічний або культурний центр і відзначаються високою щільністю історичної спадщини, соціальною згуртованістю, помірною урбанізацією та значним туристичним і екскурсійним потенціалом, попри обмежені ресурси. Малі міста в структурі туристичної індустрії відіграють дедалі важливішу роль, особливо в умовах зростаючої потреби туристів у глибоких, автентичних і некомерціалізованих враженнях. На відміну від мегаполісів, де туризм часто зводиться до стандартного набору визначних пам'яток і розважальних програм, малі міста пропонують унікальну можливість занурення в локальний контекст — життя, традиції, ремесла й ландшафти, що залишаються недоторканими масовою глобалізацією. Саме це забезпечує зростання їх популярності як об'єктів туризму, особливо в сегментах культурного, екскурсійного, сільського, гастрономічного та еко-туризму [45-47].

Однією з основних причин зростання інтересу до малих міст є їх історико-культурна цінність, яка часто зберігається краще, ніж у великих урбаністичних центрах. У багатьох малих містах України зосереджено значну кількість архітектурних пам'яток, сакральної спадщини, старовинних цвинтарів, замків, фортець, дерев'яних церков, що збереглися завдяки меншій урбанізаційній активності. Туристи, які прагнуть справжності, обирають малі міста саме через автентичну атмосферу, вузькі вулиці, повільний ритм життя, знайомство з реальними, а не постановочними образами культури. Не менш важливою є територіальна доступність малих міст, які часто розташовані поблизу великих транспортних вузлів або є складовими регіональних

маршрутів. Це дозволяє інтегрувати відвідування малих міст у загальні подорожі, формуючи цікаві тури з логічною послідовністю. Наприклад, подорож до Львова може бути продовжена відвідинами Дрогобича, Жовкви або Бродів; подорож до Одеси — екскурсією до Білгород-Дністровського; а мандрівка до Києва — маршрутом через Переяслав або Канів. Таким чином, малі міста не ізольовані, а функціонують як важливі ланки у системі національного туристичного продукту (рис.1.1).

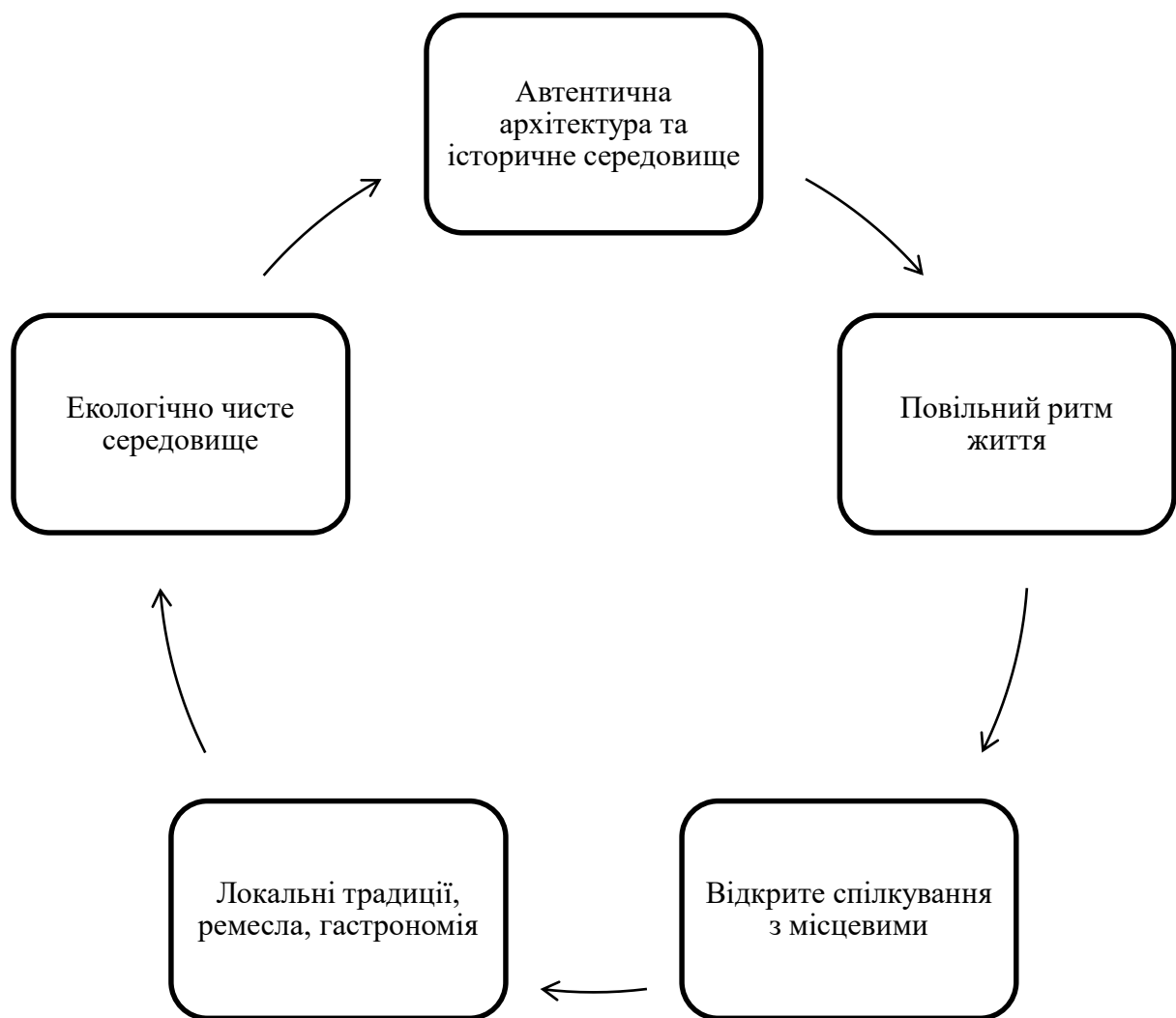

Рис. 1.1. Унікальні характеристики малих міст як об'єктів туризму

Сформовано автором за даними джерел:[10-11]

Малі міста також привертають увагу завдяки дружній атмосфері та взаємодії з місцевим населенням. У таких містах туристи відчують себе не масовими споживачами, а гостями, яких приймають щиро та особисто. Господарі садиб, екскурсоводи, ремісники, місцеві мешканці часто залучаються до взаємодії з туристами безпосередньо — проводять екскурсії, демонструють майстер-класи, діляться локальними історіями. Такий людський контакт формує емоційний зв'язок між подорожнім і місцем, що суттєво підвищує цінність візиту та сприяє повторним поїздкам.

Особливу роль у формуванні привабливості малих міст відіграє локальна гастрономія, яка відрізняється регіональною самобутністю. У малих містах турист має змогу скуштувати традиційні страви в автентичному виконанні, відвідати фермерські господарства, взяти участь у зборі врожаю або виготовленні локальних продуктів (сирів, варення, наливок тощо). Такі гастрономічні маршрути стають окремим туристичним сегментом і поєднуються з екскурсійними візитами до історичних місць, ярмарків, фестивалів, що перетворює подорож на комплексний культурно-смаковий досвід. Малі міста часто демонструють високий рівень екологічності, тиші та ландшафтної естетики, що приваблює прихильників сталого туризму. Відсутність індустріальних об'єктів, низький рівень забруднення повітря, природне оточення (ліси, річки, пагорби) створюють сприятливі умови для релаксації, фототурів, споглядального відпочинку. У таких місцях комфортно подорожувати з дітьми, людьми похилого віку, а також реалізовувати екскурсійні маршрути з елементами екотерапії, піших прогулянок, велосипедних турів [20-22].

Важливо зазначити, що малі міста стають об'єктами туризму також завдяки сучасним комунікаційним платформам, які дозволяють популяризувати маловідомі локації через соціальні мережі, блоги, тревел-канали, мобільні застосунки. Міста, які колись були "невидимими" на туристичній карті, набувають популярності завдяки цікавим фото, відгукам блогерів, коротким відеооглядам. Відтак, це якраз, створює позитивну інформаційну хвилю, яка

стимулює мандрівників звертати увагу на малу географію й відкривати нові маршрути. Окрім того, малі міста можуть стати базовими центрами ніжного туризму — тобто такого, що не руйнує, а підтримує місцеву економіку й культуру. Туристична активність, орієнтована на повагу до локальної спільноти, підтримку малих підприємств, розвиток ремесел і збереження традицій, забезпечує стійкий розвиток без надмірного туристичного тиску. У цьому контексті малі міста є ідеальним середовищем для впровадження практик сталого туризму, особливо за підтримки органів місцевого самоврядування та громади [1-3].

Підсумовуючи, зазначимо, що якраз малі міста мають високий потенціал для екскурсійного туризму, адже саме тут можна реалізовувати нетривалі, але насичені тематичні екскурсії: маршрути старими кварталами, замковими руїнами, сакральними об'єктами, цвинтарями, природними пам'ятками. Часто екскурсії в малих містах розраховані на 1–2 дні, що зручно для коротких подорожей і формує нову туристичну поведінку — мікротуризм вихідного дня. Саме цей формат активно розвивається в Європі й дедалі більше набирає популярності в Україні.

1.2. Суть і зміст екскурсійного туризму

У сучасному соціально-економічному просторі туризм – це впливове явище, тісно пов'язане з економікою, історією, географією, архітектурою, медициною, культурою, спортом та іншими сферами життя населення. Туризм як економічний драйвер має вплив на міжгалузевий комплекс або ринок, де туристичне підприємство з продукції різних галузей формує туристичний продукт. Надання Україні статусу кандидата до вступу в ЄС відкриває нові можливості для розвитку різних секторів суспільної практики, водночас використання цих можливостей передбачає нове бачення діяльності різних структур, адже на транскордонну співпрацю зорієнтовані певні галузі

народногосподарського комплексу, особливо – туристична. Туризм має унікальний об'єднуючий потенціал, що спрощує державний вибір між інвестиціями у пріоритетні та прибуткові галузі [15-16].

Екскурсійний туризм – подорож із пізнавальною метою. Це найбільш поширена форма туризму, якою займаються сучасні вітчизняні туристичні фірми, бажання громадян України ознайомитися з історичними, культурними, природними та іншими пам'ятками різних регіонів України та за кордоном, задовольняється великою кількістю пропозицій туристичних підприємств (фірм, організацій).

В Україні активно розвивається екскурсійний туризм, який базується на значному природно- й історико-культурному туристично-екскурсійному потенціалі держави, зростанні інтересу до України в закордонних туристів, формуванні культури туризму та активного проведення дозвілля у мешканців держави. Екскурсійний туризм націлений на ознайомлення з унікальними і неповторними об'єктами природи, пам'ятками історії і культури, архітектурними комплексами поселень, сакральними спорудами, фондами музеїв, індустріальними об'єктами, національними традиціями та повсякденним способом життя місцевих мешканців певної території. Він дає змогу залучити в туристичну діяльність пам'ятки природи й культури місцевого й регіонального значення, діючі й законсервовані промислові об'єкти та заклади сфери послуг, популяризувати національну спадщину, розвивати супутні види туристичної діяльності — місцеві народні промисли (гончарство, лозоплетіння, різьба по дереву, бджільництво, виноробство, сироваріння та ін.). Екскурсійний туризм впливає на розвиток мережі закладів готельної і ресторанної сфери, торгівлі, дозвілля, видозмінює логістику пасажирських перевезень тощо. У руслі здійснення адміністративно-територіальної реформи на території України екскурсійний туризм виступає гарантом фінансових надходжень у бюджет новостворених громад, а об'єкти екскурсійного туризму — осердям інвестиційної привабливості території. Екскурсійний туризм чутливий до викликів внутрішнього і світового ринку туристичних послуг,

характеризується коливальною динамікою зацікавлення екскурсантів до туристичних дестинацій та вимагає постійного оновлення тематики й територіального охоплення екскурсійних турів із застосуванням дизайн-методу.

Екскурсійний туризм — це одна з найбільш змістовних форм туристичної активності, яка спрямована на пізнання природної, культурної, історичної та соціальної спадщини регіонів через безпосередню участь у структурованих маршрутах, зазвичай під керівництвом екскурсовода. Суть екскурсійного туризму полягає не тільки в переміщенні з точки А до точки Б, а в інтелектуально-емоційному переживанні побаченого: архітектури, пейзажу, предметів побуту, пам'ятників, храмів, традицій і людей. Його мета — не відпочинок у пасивному розумінні, а збагачення внутрішнього світу людини, розширення кругозору, формування нових знань та уявлень про навколишній світ. Зміст екскурсійного туризму ґрунтується на ідеї просвітництва, що має коріння ще з епохи Гранд-Турів XVIII століття, коли молоді європейські аристократи подорожували для пізнання світу [7-8]. Сьогодні ця концепція зберігається в оновленій формі: екскурсії — це і музейні тури, і містичні нічні маршрути, і прогулянки історичними вулицями, і інтерактивні мандрівки у формі квестів або театралізованих дійств. Усі ці формати поєднують спільну ознаку — орієнтацію на занурення в контекст, а не лише на візуальне споглядання. Саме завдяки цьому екскурсійний туризм посідає особливе місце в загальній структурі туристичної галузі (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Структурно-функціональний аналіз змісту екскурсійного туризму

Категорія	Суть / зміст / приклади
Походження і становлення	- античні мандрівки з освітньою метою (греція, рим) - паломництва в середньовіччі - “гран тур” у XVIII ст. - організовані екскурсії томага кука (XIX ст.)
Функціональне призначення	- пізнавальна функція (знання про історію, культуру, природу) - виховна функція (національна самосвідомість, естетичне сприйняття) - комунікативна функція (соціалізація, діалог культур) - економічна функція (розвиток підприємництва, зайнятості, реставрації)
Формати екскурсій	- оглядові (огляд міста, об’єктів, пам’яток) - тематичні (музичні, архітектурні, військові, релігійні тощо) - інтерактивні (театралізовані, квест-тури, VR) - освітні (музейні, шкільні, студентські)
Суб’єкти реалізації	- екскурсороводи, гідн, культурологи - туристичні оператори - місцеві громади, культурні заклади - держава (програми підтримки спадщини)
Інфраструктурне забезпечення	- транспорт (автобуси, потяги, пішохідна логістика) - інформаційні центри, бюро, вказівники - аудіогідн, мобільні додатки, qr-коди - музеї, парки, пам’ятки
Емоційні результати для туриста	- відчуття залученості до культури - емоційна пам’ять про подорож - натхнення до повторного візиту чи глибшого дослідження теми
Суспільні ефекти	- збереження культурної спадщини - створення робочих місць у креативній сфері - формування позитивного іміджу територій - активізація внутрішнього туризму
Сучасні виклики і перспективи	- цифровізація (віртуальні екскурсії, доповнена реальність) - персоналізація маршрутів - екологізація (туризм без шкоди для довкілля) - інтеграція до освітніх програм

Сформовано автором за даними джерел: [4-7]

Вважаємо, що саме екскурсійний туризм є однією з найдавніших і найуніверсальніших форм туристичної діяльності, що базується на пізнавальному інтересі до історії, культури, мистецтва, природи та традицій різних регіонів. Його головна мета полягає не лише у відпочинку, а насамперед у розширенні світогляду через ознайомлення з визначними об'єктами. Цей вид туризму передбачає участь туриста в організованих маршрутах (пішохідних, автобусних, музейних, тематичних), під час яких гід (екскурсовод) або спеціалізовані цифрові платформи надають інформацію про місцевість, події та персоналії, що мають пізнавальну та естетичну цінність. Історія екскурсійного туризму сягає ще античних часів. У Давній Греції та Римі було прийнято здійснювати подорожі з метою вивчення філософії, архітектури, культових об'єктів. Уже в середньовіччі формувалися релігійні паломництва до святих місць, які за своєю структурою були екскурсіями з чітким маршрутом і супроводом. У Новий час традиція «Гран тур» серед молоді аристократичного походження в Європі стала поштовхом до популяризації туризму як способу здобуття освіти через мандрівки. В XIX столітті завдяки Томасу Куку започатковано організований туризм із фіксованими програмами, серед яких екскурсії займали центральне місце [28-29].

Сучасний екскурсійний туризм є багатоформатним і структурно гнучким явищем, яке може включати оглядові тури по місту, тематичні маршрути (наприклад, «слідами літераторів», «архітектурна спадщина модерну»), експедиційні тури, музейні програми, віртуальні чи мультимедійні екскурсії. Основною рисою цього виду туризму залишається структурованість — маршрут розробляється заздалегідь, включає логіку переходу між об'єктами, і передбачає отримання цілісного образу певного історико-культурного явища або території. Саме завдяки цьому екскурсійний туризм відрізняється від самостійних подорожей чи хаотичних відвідин локацій. Важливим змістовим елементом екскурсійного туризму є пізнавальна функція, що реалізується через глибоке вивчення місця, його історії, символіки, взаємозв'язків між архітектурою, культурними кодами та соціальним життям. Турист виступає не

пасивним споживачем, а активним слухачем, учасником діалогу з простором. Таке залучення до культури й пам'яті території дозволяє не лише розширити знання, а й сформувати емоційний зв'язок з місцем. Це особливо важливо у наш час, коли інформаційне перенасичення викликає потребу в глибоких, осмислених враженнях.

Також слід виділити естетичну та виховну функції екскурсійного туризму. Під час екскурсій туристи знайомляться з шедеврами архітектури, образотворчого мистецтва, сакральними об'єктами, меморіальними комплексами, що впливає на формування естетичного смаку, духовності та національної самосвідомості. Особливе значення це має для молоді, школярів, студентів, які через екскурсії можуть усвідомити значення власної історії та культури в ширшому світовому контексті. Таким чином, екскурсійний туризм є не лише формою дозвілля, а й інструментом формування культурної зрілості суспільства. З технічного погляду, екскурсійний туризм потребує сформованої інфраструктури: зручного транспорту, кваліфікованих гідів, інформаційних центрів, екскурсійних бюро, карт маршрутів, стендів, аудіогідів. У сучасних умовах до цього додаються цифрові інструменти: мобільні додатки, інтерактивні путівники, віртуальні екскурсії, доповнена реальність. Таким чином, зміст екскурсійного туризму постійно оновлюється, адаптуючись до нових технологічних і культурних умов, але зберігає свою сутність — передавати знання про простір, час і людину [30-31].

Не менш важливою складовою є економічний аспект екскурсійного туризму. Завдяки організованим груповим поїздкам, екскурсії сприяють розвитку малого підприємництва, підвищенню зайнятості в готельному, транспортному, сувенірному, ресторанному секторах. Це особливо помітно у культурних столицях, історичних містах, де частка туристів-екскурсантів становить вагомий частину економіки. Крім того, екскурсійний туризм стимулює інвестиції в охорону пам'яток, реставраційні проєкти, створення нових маршрутів, що сприяє збереженню історичного спадку. Отже, екскурсійний туризм відіграє роль інструмента міжкультурного діалогу та соціального

порозуміння. Подорожуючи з метою пізнання, турист має змогу спілкуватися з місцевими мешканцями, порівнювати культурні практики, усвідомлювати різноманітність світу. У глобальному контексті це формує толерантність, повагу до інших традицій, відкритість до нових знань. А у національному масштабі — сприяє зміцненню регіональної ідентичності, популяризації локальної культури, розвитку культурної дипломатії.

1.3. Теоретичні засади підвищення екскурсійного потенціалу малих міст

Підвищення екскурсійного потенціалу малих міст є пріоритетним напрямом для розвитку внутрішнього туризму, збереження культурної спадщини та стимулювання локальної економіки. Малі міста мають значний, але часто недостатньо реалізований потенціал для залучення туристів, що пояснюється поєднанням унікальної історичної автентичності, територіальної доступності та соціальної відкритості. Однак для того, щоб цей потенціал перетворити на повноцінний туристичний ресурс, потрібне системне впровадження інноваційних, інфраструктурних та управлінських засад. У цьому контексті слід звернути особливу увагу на формування конкурентного екскурсійного продукту, розвиток гідової справи, цифрову трансформацію сервісів та залучення громад до творення екскурсійного наративу [5-6].

Першою і базовою засадою підвищення екскурсійного потенціалу є ідентифікація історико-культурного ресурсу малого міста. Більшість таких міст мають у своєму складі архітектурні, сакральні, етнографічні, меморіальні об'єкти, які потребують паспортизації, обліку, охорони й популяризації. Формування якісного екскурсійного маршруту можливе лише після того, як буде чітко визначено, що саме місто може і хоче показати туристу. У цьому процесі важливо залучати не лише професійних істориків чи архітекторів, а й місцевих краєзнавців, бібліотекарів, вчителів, які є носіями локальної пам'яті.

Такий підхід дозволяє побудувати справді унікальний і ширший екскурсійний продукт. Другою важливою умовою є створення якісної інфраструктури для прийому екскурсійних груп, яка включає логістику, зручні стоянки, санітарні зони, інформаційні стенди, доступність до об'єктів. Часто навіть найцікавіше історичне місто не стає об'єктом туризму через банальну відсутність мінімальної туристичної зручності. Тому розвиток інфраструктури повинен відбуватися одночасно з просуванням екскурсійних маршрутів. Навіть у межах обмежених бюджетів малі міста можуть реалізовувати проєкти спільно з громадськими організаціями, коштом міжмуніципального співробітництва або грантових програм (рис.1.2).

Рис. 1.2. Ключові засади підвищення екскурсійного потенціалу малих міст

Сформовано автором за даними джерел:[40-41]

Без харизматичного й обізнаного гіда навіть найунікальніший об'єкт може залишитися не поміченим. У багатьох малих містах бракує сертифікованих гідів, або ж вони працюють у непостійному форматі. Тому важливо створити локальні програми навчання гідів — із залученням досвідчених фахівців, методистів, культурологів. Особливої ваги набуває концепція «місцевого гіда» — коли екскурсії проводить людина, яка народилася або довго проживала в місті, і розповідає не лише факти, а й особисті історії.

Далі — це звичайно цифрова трансформація екскурсійного продукту, зокрема створення мобільних застосунків, інтерактивних карт, QR-навігації, аудіогідів, віртуальних турів. Такі інструменти особливо важливі в умовах обмеженого людського ресурсу (коли немає постійних екскурсоводів) або для приваблення молодшої аудиторії, що звикла до мобільних рішень. Вони також дозволяють подорожувати у зручному темпі, обираючи власні маршрути. При цьому, якраз цифровізація — це не лише так званий «тренд», а необхідність для повноцінної присутності міста. Не слід забувати і про залучення громади до творення екскурсійного наративу. Унікальність малих міст полягає саме в їхній спільноті — автентичній, локально прив'язаній, спадкоємній. Громада може не лише ділитися спогадами й легендами, а й виступати творцем турів: наприклад, родинні історії як формат, відкриті двори, майстер-класи, гастрономічні екскурсії. Участь громади не лише збагачує зміст екскурсійного туризму, а й формує соціальну згуртованість та гордість за місто [30-31].

Навіть найкращі екскурсійні маршрути не будуть відвідувані без їх належного просування. Брендинг міста повинен ґрунтуватися на його реальних особливостях: історичній постаті, природній локації, культурному символі. Просування може включати сторінки в соцмережах, друковані буклети, участь у туристичних виставках, партнерство з туроператорами. Застосування сучасних комунікаційних стратегій дозволяє малим містам вийти на національний і навіть міжнародний туристичний ринок. Памятаємо і про

формування подій як каталізаторів екскурсійної активності. Йдеться про фестивалі, ярмарки, дні міста, театралізовані екскурсії, реконструкції, які не лише приваблюють туристів, а й сприяють комплексному розвитку екскурсійної інфраструктури. Такі події стимулюють інтерес до локальної культури, підвищують готельне завантаження, активізують ремісництво, гастрономію, сувенірну продукцію. Вони є також чудовим приводом для першого візиту до міста, який потім може повторюватись у звичайний сезон [24-25].

У підсумку зазначимо, що без політичної волі, стратегічного планування та координації зусиль на рівні місцевого самоврядування, підвищення екскурсійного потенціалу перетворюється на розрізнені ініціативи. Важливо мати муніципальні програми підтримки туризму, окремих спеціалістів, які курують цю сферу, а також міжсекторальну взаємодію з освітою, культурою, економікою. Лише на цій основі малі міста можуть реалізувати свій потенціал як повноцінні туристичні гравці.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ЕКСКУРСІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЛИХ МІСТ ЛЬВІВЩИНИ

2.1. Стан розвитку екскурсійного туризму України

В економіці незалежної України туризм посідає пріоритетне місце. Державні, регіональні програми розвитку економіки держави визначають його як сектор розвитку територій та покращення життя населення. Нині Україна переживає надзвичайно складний час – протистояння збройному, військовому тероризму з боку росії. Індустрія туризму як і багато інших секторів нашої держави: освіта, наука, культура, медицина, агропромисловий комплекс працюють на обороноздатність нашої держави, забезпечуючи громадян: продуктами харчування, можливістю навчатись, отримувати медичні послуги, здійснювати реабілітацію та рекреацію. Завдяки цим сферам народного господарства ми можемо популяризувати Україну у світі, демонструючи її величну історію та неймовірну любов до свободи. Україна продовжує нарощувати свій потенціал туристичного магніту і головну економічну роль у цьому відіграють суб'єкти туристичного ринку. Саме зараз, коли глобальний туризм демонструє унікальну можливість відновлюватись. Україна за підтримки країн партнерів бере приклад із їх досвіду та інвестуючи в людський капітал і проекти пов'язані з розвитком туризму може реалізувати потенціал туристичного сектора, щоб стимулювати зростання та можливості для всіх учасників ринку.

Екскурсійний туризм в Україні завжди був важливою складовою внутрішнього туристичного ринку, адже саме цей вид туризму найбільш тісно пов'язаний із національною культурою, історією та формуванням громадянської ідентичності. Однак останнє десятиліття розвитку екскурсійного туризму в країні відзначається як періодом поступу, так і періодом глибоких

викликів, пов'язаних спочатку з пандемією COVID-19, а згодом — із воєнним станом, запровадженням після повномасштабного збройного вторгнення росії. Саме ці чинники суттєво змінили підходи до планування, організації та функціонування екскурсійної діяльності в Україні.

Період 2015–2019 років характеризувався помітним зростанням внутрішнього екскурсійного туризму. Зміцнювалась база гідів, розроблялись локальні маршрути в малих містах і історичних центрах, формувалась культура подорожей «вихідного дня», особливо у західному та центральному регіонах. Проте пандемія COVID-19, яка розпочалася у 2020 році, стала першим серйозним ударом по екскурсійному сегменту. Через жорсткий карантин, обмеження на пересування, закриття музеїв і туристичних об'єктів, значна частина екскурсійної діяльності була призупинена або переведена в онлайн-формат. Саме в цей період почалася цифровізація екскурсій — поява віртуальних турів, відеоекскурсій, інтерактивних мап. Незважаючи на пандемічні обмеження, у 2021 році фіксується короткострокове пожвавлення внутрішнього туризму, коли українці масово почали відкривати для себе нові маршрути в межах країни. Екскурсійні тури в природні зони, історичні замки, етнографічні локації стали особливо популярними. Проте вже у 2022 році розвиток екскурсійного туризму було знову жорстко перервано — цього разу через повномасштабне збройне вторгнення росії, яке спричинило катастрофічні наслідки для всієї туристичної інфраструктури. Воєнний стан, оголошений на всій території країни, призвів до масового закриття об'єктів, скасування подій, релокації гідів та руйнування значної частини культурних пам'яток.

У воєнних умовах екскурсійний туризм змушений був змінити як свою географію, так і функціональні підходи. Центри активності перемістилися до відносно безпечних регіонів: Закарпаття, Львівщини, Івано-Франківщини, Чернівців, де почали реалізовуватись адаптовані екскурсійні продукти. Це були короткі маршрути, акцентовані на духовній спадщині, місцях сили, психологічній розрядці. Багато екскурсій почали набувати реабілітаційного, освітнього чи волонтерського змісту — наприклад, екскурсії для переселенців,

поєднані з культурною адаптацією. Екскурсійна діяльність стала частиною громадської підтримки.

Воєнний стан змінив саму структуру запиту на екскурсії. Від класичних оглядових турів відбувається перехід до малих індивідуалізованих груп, де забезпечується безпека, психологічний комфорт і сенсова глибина. Появляються нові теми: культурна стійкість, місця героїзму, духовна спадщина в час війни. У центрі уваги — цінності, пам'ять, символи, що підтримують ідентичність. Водночас виникає попит на безпечні формати екскурсій: пішохідні маршрути в межах міста, музейні лекції, онлайн-заняття. Це підтверджує, що навіть у складних умовах повномасштабного збройного вторгнення екскурсійний туризм адаптується і трансформується.

Станом на 2023–2024 роки спостерігається поступове відновлення екскурсійної діяльності в центральних і західних регіонах країни. Туристичні бюро, муніципалітети та громадські ініціативи створюють програми підтримки гідів, розробляють нові маршрути, впроваджують змішані формати: екскурсія + майстер-клас, екскурсія + арт-терапія, екскурсія + волонтерство. У цих умовах зростає роль внутрішнього туризму як чинника стійкості: українці мандрують країною, знайомляться з її глибинною історією, формують новий погляд на власну культурну спадщину — уже не лише як на об'єкт пізнання, а як на основу збереження ідентичності в часи загрози.

У контексті дослідження динаміка кількості фізичних осіб-підприємців, що надають послуги з екскурсій в Україні, чітко відображає вплив кризових явищ, зокрема пандемії COVID-19 та повномасштабного збройного вторгнення. У 2020 році цей показник становив 5720 одиниць і, попри карантинні обмеження, у 2021 році навіть незначно зріс до 5833 — ймовірно, через адаптацію ринку до нових умов та перехід частини послуг в онлайн-формати. Однак уже в 2022 році, після введення воєнного стану та початку повномасштабної агресії, кількість екскурсійних підприємців знизилася до 4629 одиниць, що свідчить про масову втрату роботи, призупинення діяльності або переміщення (рис.2.1).

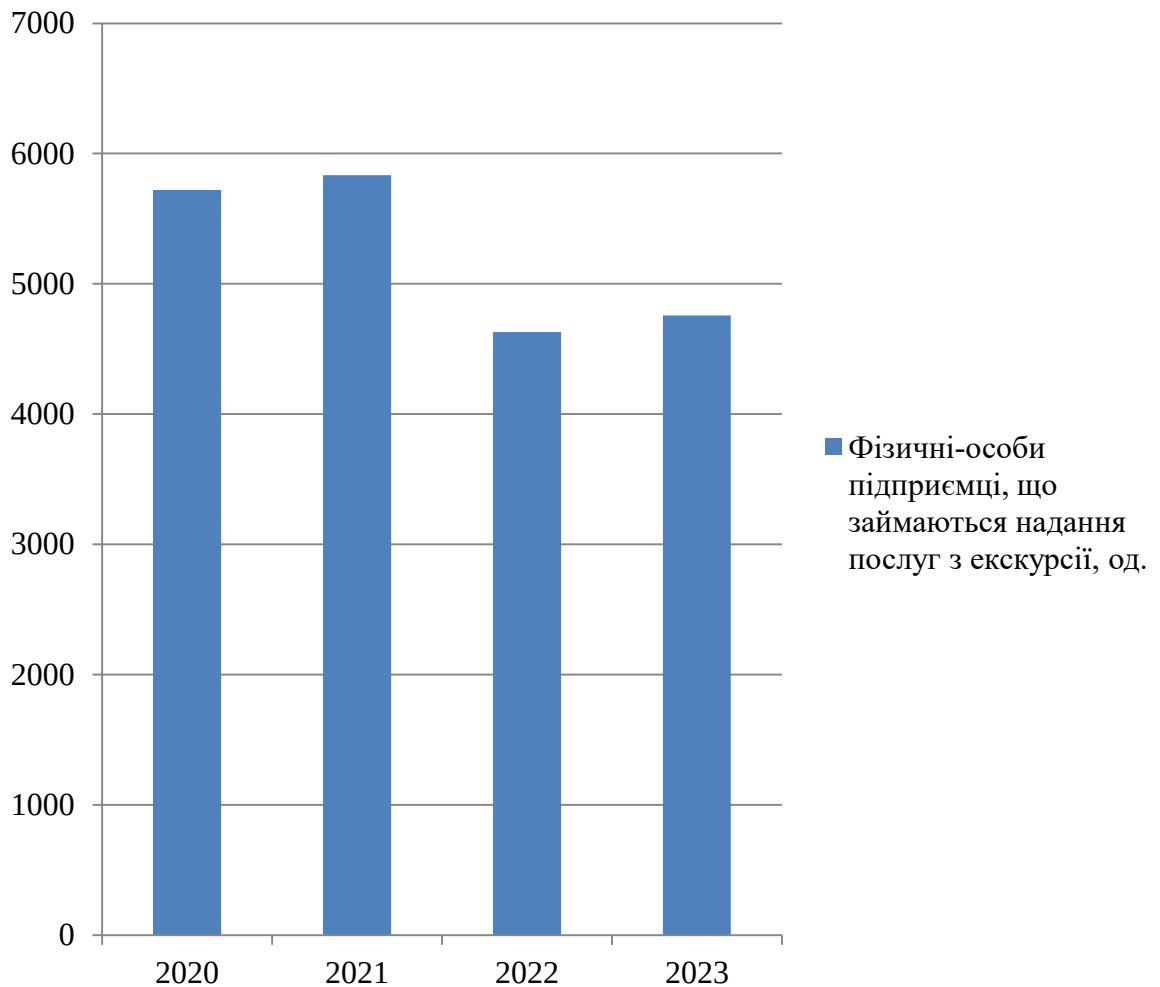

Рис. 2.1. Загальна кількість фізичних осіб-підприємців, що надають послуги з екскурсійної діяльності в Україні за 2020-2023 рр., од.

Сформовано автором за даними джерел:[11]

Окремим викликом залишається питання безпеки — наявність обмеженого доступу до об'єктів, необхідність укриттів, повітряні тривоги, мінування територій. Тому розвиток екскурсійного туризму нині можливий лише за умови створення безпечного середовища. Це стосується і правового аспекту: нові протоколи проведення екскурсій, рекомендації, навчання гідів діям під час надзвичайних ситуацій. Також активно впроваджується принцип «екскурсія без ризику» — із можливістю швидко скоригувати маршрут, зупинити програму або перенести подію. Це дозволяє зберігати активність навіть у воєнний час.

2.2. Стан розвитку екскурсійного туризму Львівщини

Львівська область є одним з найпридатніших для туризму регіонів України. Туристи з інших країн, однак, не зробили її місцем свого паломництва – регіону бракує якісної промоції. Львівська область володіє значним туристичним потенціалом. Область може зацікавити мандрівників як багатими природними ресурсами, так і унікальними історико-культурними пам'ятками. Так, з восьми типів мінеральних вод, які застосовують в бальнеології, на Львівщині відомі сім. На Львівщині знаходиться чверть усіх українських пам'яток архітектури. Всього в області взято під охорону 3965 споруд XII-XX ст., 2313 пам'яток знаходиться у Львові. Центральна частина Львова оголошена Державним історико-архітектурним заповідником і внесена до Списку світової культурної спадщини ЮНЕСКО.

Львівська область традиційно вважається одним із найпотужніших екскурсійних центрів України. Завдяки високій концентрації об'єктів культурної спадщини, розвиненій туристичній інфраструктурі, наявності великої кількості професійних гідів та активної позиції місцевих громад, Львівщина впродовж останніх десятиліть залишалася осередком інтенсивного розвитку екскурсійного туризму. Саме тут успішно реалізовувались класичні історико-культурні екскурсії, авторські тури, шкільні поїздки, гастрономічні маршрути, а також програми для іноземних туристів. Проте події останніх років — пандемія COVID-19 та повномасштабне збройне вторгнення росії — докорінно змінили ситуацію і стали серйозними випробуваннями для екскурсійного сектору області.

У період 2015–2019 років Львівщина демонструвала стійке зростання кількості туристичних екскурсій, зокрема у Львові, Дрогобичі, Жовкві, Золочеві, Тустані та інших містах і селах. Основними рушіями екскурсійного туризму були добре організовані локальні маршрути, креативні гідів, інфраструктурна доступність, активне просування в соціальних мережах і великий внутрішній попит. Саме Львів часто виступав стартовою точкою для

екскурсійного туризму в інші регіони західної України. Проте пандемія COVID-19, що розпочалась у 2020 році, завдала серйозного удару по екскурсійному сектору Львівщини. Закриття музеїв, скасування подій, обмеження на пересування та зниження мобільності населення спричинили масові скасування турів. У 2020–2021 роках екскурсійна діяльність на Львівщині була частково адаптована до нових умов: почалися спроби проводити екскурсії на відкритому повітрі, виникли формати «екскурсій без контакту» (з використанням аудіогідів, QR-кодів), зросла популярність індивідуальних турів. Деякі гіді перейшли у формат онлайн-екскурсій або відеозаписів, що, хоч і не замінювало фізичної присутності, дозволило зберегти інтерес до історико-культурної спадщини регіону. Тим не менш, обсяги екскурсійної активності у порівнянні з доковідним періодом впали на 60–70%, що призвело до тимчасового згортання бізнесу частини підприємців та зменшення кількості замовлень.

Новий етап кризи настав у 2022 році, коли почалося повномасштабне збройне вторгнення росії та в Україні було запроваджено воєнний стан. Безпекова ситуація в більшості регіонів стала критичною, але саме Львівщина, порівняно з іншими областями, залишилася відносно стабільною та безпечною територією, що дозволило екскурсійному туризму не лише вижити, а й трансформуватись. Львівська область стала основним регіоном прийому внутрішньо переміщених осіб, благодійних і освітніх ініціатив. У нових умовах екскурсії отримали інше смислове навантаження — не лише пізнавальне, а й терапевтичне, адаптаційне, соціально-інтеграційне. Значна частина екскурсій на Львівщині у 2022–2023 роках була спрямована на переселенців, дітей, ветеранів, вчителів та волонтерів. Були створені спеціальні безкоштовні або символічні за ціною маршрути у Львові, Дрогобичі, Трускавці, музеях Бродів, Сколе та інших містах. Зросла роль музеїв як безпечного культурного простору, активізувались локальні громади та культурні ініціативи. Екскурсії стали не лише способом пізнання, а й форматом збереження ідентичності, підтримки

морального духу та психологічного відновлення. Цей новий підхід визначив гуманітарну роль екскурсій у часи війни.

У 2022 році, після запровадження воєнного стану та повномасштабного збройного вторгнення росії, кількість активних екскурсійних підприємців у регіоні знизилася до 692 — це свідчить про зміну попиту, скорочення туристичних потоків, особливо з інших областей, а також про складність ведення підприємницької діяльності в умовах небезпеки та обмежень. У 2023 році показник дещо зріс — до 733 осіб, що обґрунтовано стабілізацією внутрішнього туризму на Львівщині, активізацією локальних маршрутів, соціальних ініціатив і екскурсійної діяльності для ВПО, школярів та благодійних груп. Ця динаміка підтверджує, що Львівщина зберігає потенціал екскурсійного лідера навіть у кризових умовах, демонструючи стійкість і адаптивність галузі (рис.2.2).

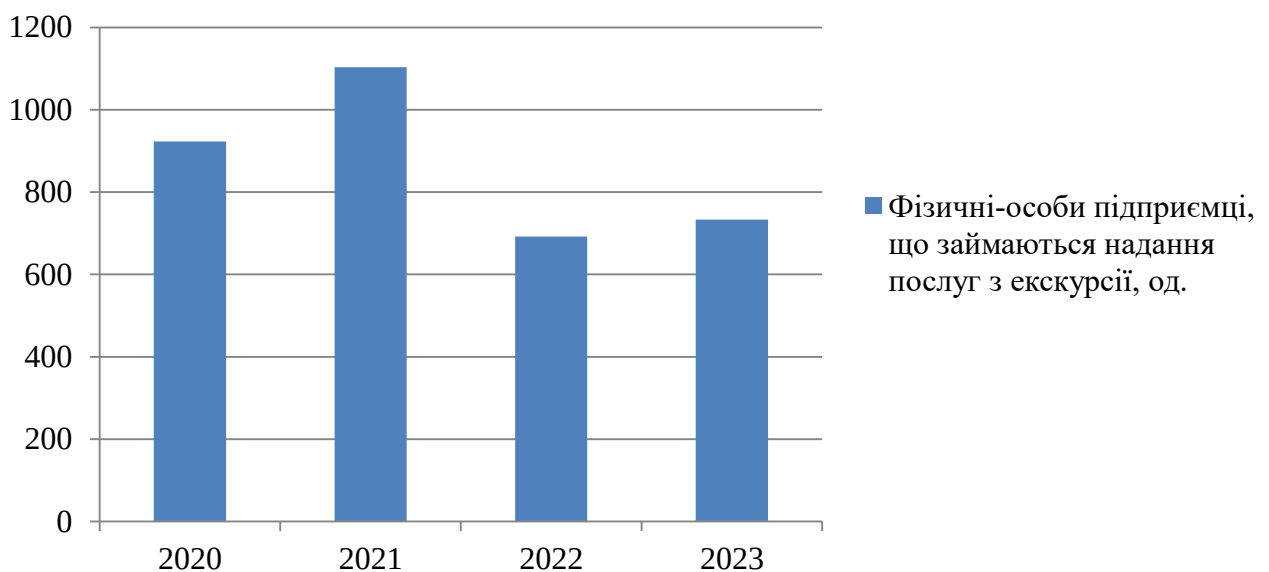

Рис. 2.2. Загальна кількість фізичних осіб-підприємців, що надають послуги з екскурсійної діяльності на Львівщині за 2020-2023 рр., од.

Сформовано автором за даними джерел:[11]

Одночасно з цим, у Львові розпочалось активне переосмислення тем екскурсій, зокрема акценти зміщуються з класичних маршрутів до теми

національного спротиву, героїв, волонтерських ініціатив, історії окупацій і відновлення. Поширились також формати екскурсій із критичним осмисленням минулого, зокрема пов'язаних із депортаціями, війнами, репресіями. Це посилило виховну функцію екскурсійного туризму та зробило його частиною національного наративу спротиву. Водночас не втратили актуальності культурно-гастрономічні тури, майстер-класи, ремісничі маршрути, що підтримують локальну економіку.

2.3. Оцінювання екскурсійного потенціалу малих міст Львівщини

Малі міста Львівщини мають значний екскурсійний потенціал завдяки унікальним архітектурним ансамблям, сакральним пам'яткам і етнокультурним традиціям. Наприклад, Дрогобич – старовинне місто з авторитетом туристичного бренду – відоме храмом Святого Юра (XVIII ст.), який входить до списку спадщини ЮНЕСКО, а також колоритною Ратушею, синагогою-хораль та костелом Св. Варфоломія. Фахівці вже відзначали Дрогобич як «малий туристичний центр з великим потенціалом»: його історичні будівлі, єврейська пам'ять і старовинні ремесла сприяють збільшенню зацікавленості гостей (рис.2.3).

Аналогічно Жовква славиться унікальним плануванням «ідеального міста» та середньовічним замком на Ринковій площі. Жовківські пам'ятки – Ратуша із вежею-оглядовим майданчиком, костел Св. Лаврентія та старовинні брами – разом утворюють справжню історико-архітектурну скарбницю. Як наголошується в дослідженнях, сьогодні «туристична привабливість Жовкви найбільше пов'язана з унікальною архітектурою та цікавою історією міста», а міський ансамбль (замок, костел і оточуюча забудова) зосереджує основні об'єкти екскурсійного огляду. Незважаючи на те, що пам'ятки Жовкви потребують реставрації, їхньою основною цінністю є автентичність і

комплексність середмістя, що дає великий простір для тематики й маршрутів, зокрема історичних, архітектурних і духовних (рис.2.4).

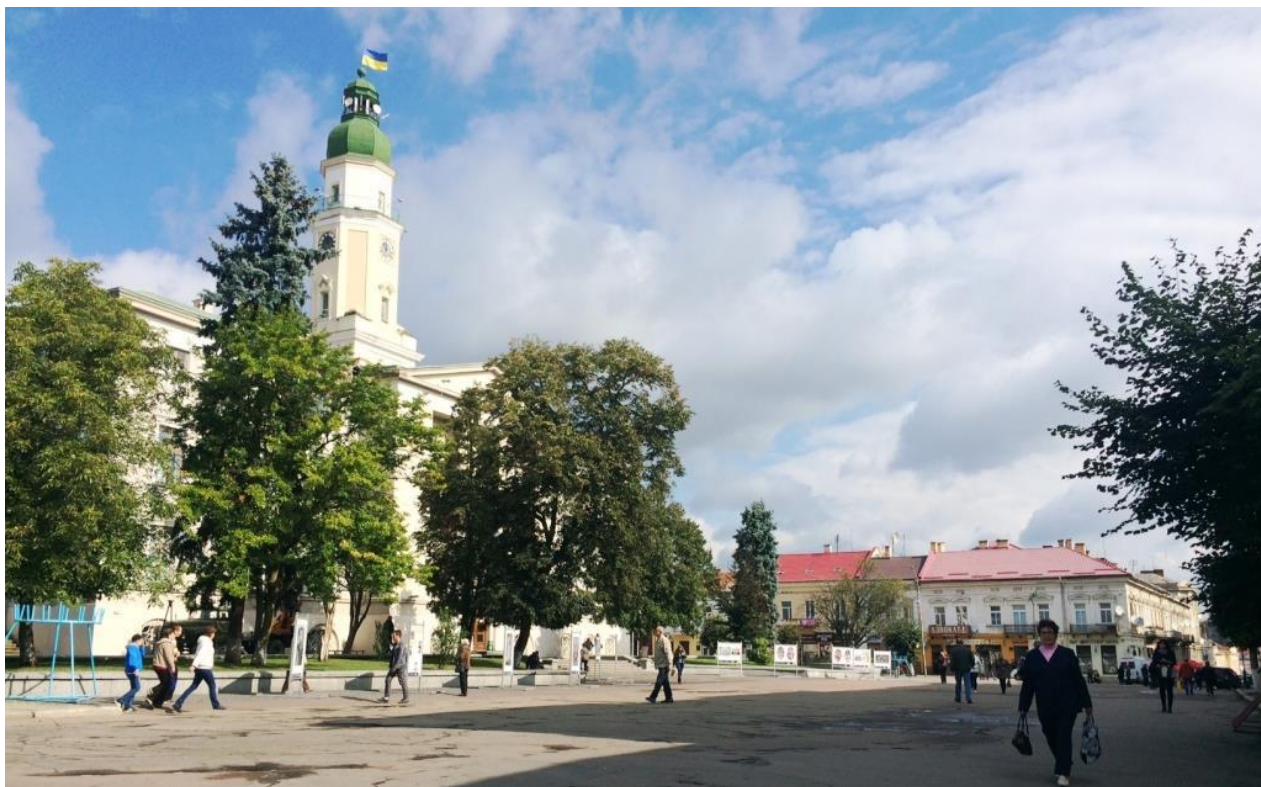

Рис. 2.3. Дрогобич як мале місто Львівщини в контексті підвищення екскурсійного потенціалу

Рис. 2.4. Жовква як мале місто Львівщини в контексті підвищення екскурсійного потенціалу

Ще одним яскравим прикладом екскурсійного потенціалу є Броди. Це місто – колишній центр заможного шляхетства, де зберігся замок-фортеця з палацом Потоцьких. Збудований у XV–XVIII ст., Бродівський замок не лише охороняв торгові шляхи (музей зараз міститься у його колишніх приміщеннях), а й став осередком культурного життя: тут поєднувалися українська, польська та єврейська громади. У Бродах збереглися також костел, церкви та одна з кращих у регіоні синагог 1742 р. (пов’язана з Баал-Шем-Товим) . Усе це робить Броди багатограним маршрутом як для історичних, так і для культурно-пізнавальних екскурсій. Белз – колишня княжа столиця, до сьогодні вражає величними руїнами домініканського монастиря і оборонними мурами. Тут можна побачити шестигранну «аріанську» вежу 1606 р. і залишки храмів. Нині частково відреставровані комплекси костелів та келій домініканців у Белзі використовуються як міська рада і музейно-краєзнавчий комплекс. Атмосфера Белза – це поєднання середньовічної романтики та автентичності галицького передгір’я, яке приваблює туристів, що цікавляться релігійною та архітектурною спадщиною (рис.2.5).

Рис. 2.5. Броди як мале місто Львівщини в контексті підвищення екскурсійного потенціалу

Сформовано автором

На Львівщині також є унікальні проєкти, пов'язані з археологією. Звенигород – місце розташування «Древнього городища» (заповідник «Древній Звенигород») – запрошує до інтерактивних екскурсій просто неба. Тут, поряд із новим музеєм, експонуються рештки літописного князівського міста та чотирьох п'ятикутних бастіонів оборонних валів. Звенигород був одним із перших центрів Галицько-Волинського князівства (згадка Іпатіївського літопису 1086 р.), тож сьогодні заповідник демонструє міфічний шар давнини: туристи можуть поблукати по розкопках княжого замку і побачити відновлені фундаменти храму.

Таблиця 2.1

Екскурсійний потенціал малих міст Львівщини

Місто	Ключові об'єкти та риси	Типи туризму	Особливості для туриста
Жовква	Замок XVI ст., костел Св. Лаврентія, площа Ринок, міські брами	Історичний, архітектурний, духовний	Унікальне «ідеальне місто» Ренесансу, компактність, зручність для одноденного туру
Дрогобич	Церква Св. Юра (ЮНЕСКО), синагога, костел Варфоломія, солеварня	Історико-духовний, єврейський, гастрономічний	Багатокультурність, смаки, архітектура, глибина тем
Броди	Замок Потоцьких, синагога, костел Успіння, фрагменти фортифікацій	Мультикультурний, фортифікаційний, краєзнавчий	«Приховане місто», глибокий історичний шар, автентика
Белз	Руїни домініканського монастиря, вежа 1606 р., храм Св. Параскеви	Княжий, релігійний, пілігримський	Рідкісний приклад княжого міста, віддаленість, спокійна атмосфера
Звенигород	Заповідник «Древній Звенигород», фундаменти храмів, оборонні вали	Археологічний, середньовічний, інтерактивний	Місце сили, історія князівства, VR та реконструкції
Доброміль	Замок XV–XVI ст., монастир Василіян, церква Св. Трійці	Фортифікаційний, паломницький, пейзажний	Найвищий замок Львівщини, краєвиди, ізоляція від шуму, духовний контекст

Сформовано автором

Наявність сучасних цифрових експозицій (VR-тури, мультимедійні панелі) робить екскурсії зацікавленими і для молоді. Ще одне місто – Добромиль – відоме своїм середньовічним замком. Замок Добромиля, розташований на височині 560 м, є найвищим фортифікаційним об'єктом області. З його мурів відкриваються панорами Карпат, а оборонний комплекс давніх часів (ренесансний портал, в'їзні брами) і сьогодні вражає відвідувачів. Крім того, у Добромилі є старі монастир та церква, що додають маршруту духовного забарвлення. Така концентрація об'єктів – замок, храми, музеї – робить Добромиль привабливим пунктом на мапі архітектурно-історичного туризму регіону (табл.2.1).

Підсумовуючи, зазначимо, що кожне з міст вирізняється своїми ключовими об'єктами – архітектурними ансамблями, сакральними спорудами, історичними пам'ятками або археологічними комплексами – які формують основу для розвитку різних типів туризму: історичного, духовного, гастрономічного, пейзажного та інтерактивного. Завдяки компактності, атмосферності та збереженню автентичного середовища, ці локації дають змогу реалізовувати глибокі й змістовні екскурсійні маршрути, адаптовані до сучасних викликів і потреб українських мандрівників. Визначено, що саме ці малі міста здатні формувати альтернативну модель сталого туризму в умовах трансформаційної кризи.

2.4. Вплив екскурсійного туризму на навколишнє середовище

Екскурсійний туризм, як форма організованого пізнання природних, історичних і культурних об'єктів, має як позитивні, так і негативні наслідки для навколишнього середовища. З одного боку, розвиток екскурсійного туризму сприяє збереженню пам'яток, інфраструктурному зростанню та формуванню екологічної свідомості. З іншого – надмірне антропогенне навантаження на території з високим екскурсійним потенціалом може призводити до деградації

ландшафтів, забруднення, втрати біорізноманіття та зниження рівня екологічної безпеки. Таким чином, питання екологічної стійкості туризму, зокрема екскурсійного, потребує системного аналізу та впровадження ефективних регуляторних і освітніх механізмів [3].

Одним з основних факторів негативного впливу екскурсійного туризму є механічне навантаження на природні території, яке проявляється через витоптування стежок, руйнування ґрунтового покриву, пошкодження флори та фауни. Відомо, що навіть незначне, але регулярне пересування великої кількості туристів лісовими, прибережними чи гірськими маршрутами може змінити структуру рослинного покриву, знизити родючість ґрунтів, спровокувати ерозійні процеси. Це особливо актуально для малих міст і селищ з розвиненим екскурсійним потенціалом, де природні об'єкти є однією з головних туристичних принад. Ще однією серйозною екологічною загрозою є засмічення територій туристичними групами. Навіть при наявності інструктажу та супроводу, не всі учасники екскурсій дотримуються норм поведінки з відходами. Пластикові пляшки, обгортки, одноразовий посуд залишаються на зупинках, у лісосмугах, біля оглядових майданчиків, що порушує екологічну рівновагу, шкодить диким тваринам і формує негативне естетичне враження. Недостатня кількість урн та сміттєвих майданчиків лише погіршує ситуацію. Екскурсійний туризм, що не супроводжується відповідною екологічною інфраструктурою, перетворюється з освітньої практики на джерело забруднення навколишнього зовнішнього середовища (табл.2.2).

Серйозну небезпеку становить шумове забруднення, особливо у природоохоронних зонах або місцях із тишею як частиною культурної атмосфери (монастирі, заповідники, старовинні кладовища). Гучні екскурсійні групи, аудіогіди без навушників, підвищений рух транспорту, що обслуговує туристів, можуть порушувати біологічні ритми тварин, викликати стрес у місцевих мешканців і знижувати якість екологічної взаємодії з простором. Таким чином, без чіткого регулювання поведінки учасників екскурсії та

організаційних обмежень, туризм може ставати чинником шумового тиску на довкілля.

Таблиця 2.2

Проблеми та екологічні рішення щодо особливостей впливу екскурсійного туризму на довкілля

Проблема	Наслідок	Екологічне рішення
Витоптування маршрутів	Руйнування ґрунтів, зниження біорізноманіття	Влаштування дерев'яних настилів, обмеження проходу
Сміття після екскурсій	Забруднення природи, шкода тваринам	Встановлення урн, введення принципу «залиш чисто»
Надмірний транспорт	Викиди CO ₂ , забруднення повітря	Заміна автобусів на електротранспорт або мікрогрупи
Гучні групи	Стрес для тварин, дискомфорт мешканців	Введення «тихих зон», використання навушників
Відсутність екоосвіти	Безвідповідальна поведінка туристів	Інструктажі перед екскурсією, еко-бріфи, стенди

Сформовано автором

Ще одним критичним аспектом впливу є викиди вуглецю та інших забруднюючих речовин від транспорту, що використовується під час екскурсій. Автобуси, мікроавтобуси, приватний транспорт, залучений до перевезення туристів, часто не відповідає сучасним екологічним стандартам. У малих містах, де система громадського транспорту слабка, акцент робиться на автомобільну мобільність, що спричиняє додаткове забруднення повітря. Це особливо важливо у контексті змін клімату та дотримання норм екологічної безпеки на локальному рівні [17].

Попри зазначене, екскурсійний туризм може мати і позитивний вплив на навколишнє середовище, якщо він організований із урахуванням принципів сталого розвитку. Наприклад, регулярні екскурсії до природних парків часто супроводжуються екологічною просвітою, інформаційними стендами, підвищенням екосвідомості учасників. Такі екскурсії формують культуру поводження з природою, розвивають відповідальність і ініціюють волонтерські рухи з очищення територій. Таким чином, екскурсійний потенціал можна поєднати з екологічною освітою, що зробить туризм не лише безпечним, а й виховним інструментом. Не слід забувати і про те, що туризм може сприяти збереженню навколишнього середовища через економічну підтримку локальних громад, що зацікавлені у збереженні природних ресурсів як основи своєї привабливості. Прибутки від екскурсій використовуються на благоустрій, охорону територій, розвиток інфраструктури збору сміття, маркування екостежок. Це створює позитивний зворотний зв'язок, у якому якість довкілля безпосередньо впливає на доходи громади, що мотивує її зберігати природні й культурні багатства.

Критично важливим, нашу думку, залишається, впровадження інновацій у сфері екологічного менеджменту екскурсій, зокрема цифрових карт екологічно чутливих зон, QR-навігаторів із вбудованими рекомендаціями щодо поведінки в довкіллі, обов'язкового збору сміття після екскурсії, роздільного сортування відходів у туристичних місцях. Такі інструменти дозволяють знизити навантаження на середовище, не обмежуючи доступу до об'єктів з високим екскурсійним потенціалом. При цьому, одним із пріоритетних напрямів є державне регулювання та розробка стандартів екологічної відповідальності для туристичних операторів, які організовують екскурсії. Це можуть бути сертифікати екологічної безпеки, контроль за допустимою кількістю відвідувачів на певному маршруті, правила поведінки в охоронюваних зонах. Лише чітка система правил, відповідальності та моніторингу дозволить уникнути деградації середовища під впливом туризму та зберегти екскурсійний потенціал регіонів для наступних поколінь.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ ЕКСКУРСІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЛИХ МІСТ ЛЬВІВЩИНИ

3.1. Зарубіжні практики підвищення екскурсійного потенціалу малих міст

Однією з найуспішніших країн у сфері розвитку екскурсійного туризму в малих містах є Англія. Саме у Великій Британії був сформований ефективний підхід до культурної ревіталізації малих населених пунктів через розвиток локального екскурсійного потенціалу. В основі стратегії лежить принцип "Heritage-led regeneration" — відновлення економіки та соціальної структури містечок через збереження історичної спадщини та її популяризацію шляхом екскурсій. Такі міста, як Stratford-upon-Avon (батьківщина Шекспіра) або Bath, розвиваються як центри екскурсійного туризму завдяки активному залученню місцевих жителів, дбайливому ставленню до об'єктів спадщини та постійному оновленню туристичних продуктів. Ще однією ключовою практикою є інтеграція малих міст у національні екскурсійні маршрути, що дозволяє формувати багатоденні програми з логістично зручними пересуваннями. Англія активно використовує залізничну мережу та системи локального транспорту для включення малих міст у великі туристичні потоки. Це знімає навантаження з мегаполісів, рівномірно розподіляє туристів і водночас розкриває унікальні особливості кожного містечка. Наприклад, маршрут «The Great West Way» об'єднує Лондон, Брістоль та понад 30 малих населених пунктів, кожен із яких пропонує власні екскурсії, локальні музеї, гастрономічні події, прогулянки та авторські тури (табл.3.1).

Таблиця 3.1

Досвід Англії у розвитку екскурсійного туризму в малих містах

Ключова практика	Суть та ефект впровадження
Heritage-led regeneration	Відновлення економіки через популяризацію культурної спадщини у форматі екскурсій
Включення малих міст у національні туристичні маршрути	Забезпечення стабільного туристичного потоку завдяки логістичній інтеграції
Проведення тематичних фестивалів та історичних реконструкцій	Підвищення привабливості екскурсій через емоційність та інтерактивність
Участь місцевих громад у створенні екскурсійного продукту	Стимулювання зайнятості, збереження локальної ідентичності, розвиток внутрішнього туризму

Сформовано автором за даними джерел: [51-52]

Особливо важливою є роль культурних подій у формуванні екскурсійного туризму. У малих містах Великої Британії проводяться фестивалі середньовічного мистецтва, театральні вистави просто неба, дні живої історії, які формують екскурсійні маршрути в інтерактивному форматі. Це підсилює емоційну залученість туристів і стимулює повторні відвідування. Окрему увагу приділено екологічності: містечка, що приймають туристів, обов'язково мають стратегії збереження довкілля, зелені зони, інфраструктуру для пішоходів і велосипедистів, що підвищує якість екскурсійного досвіду. Також важливою

складовою англійського досвіду є участь місцевих спільнот у формуванні екскурсійного продукту. Саме завдяки малим приватним ініціативам — екскурсіям від місцевих жителів, крафтовим майстер-класам, фермерським турам — формується особлива атмосфера містечок, відмінна від великого туризму. Це дозволяє не тільки розширити екскурсійний потенціал, але й зміцнити соціальну тканину міст, створити робочі місця, популяризувати локальну ідентичність. Такий підхід доводить, що екскурсії можуть бути не лише пізнавальними, а й інструментом сталого розвитку.

Одним із яскравих прикладів ефективного використання публічної постаті для підвищення екскурсійного потенціалу є "Ферма Кларксона" (Clarkson's Farm) у місті Чедлінгтон, графство Оксфордшир, Велика Британія. Завдяки медіа-впливу телеведучого Джеремі Кларксона, фермерський об'єкт, який спочатку мав лише сільськогосподарське призначення, перетворився на туристичну атракцію національного масштабу, що приваблює десятки тисяч відвідувачів щороку. Екскурсійний туризм у цьому випадку базується на поєднанні локальної ідентичності (британське село), автентичного продукту (м'ясо, сир, мед, овочі), гумористичного контенту (через телешоу) та особистого бренду (рис.3.1).

Рис. 3.1. Одна із найпопулярніших ТВ-передач Великої Британії, місце якої стало об'єктом екскурсійного туризму

Сформовано автором за даними джерел:[48-50]

Формат «відкритої ферми», який реалізується на об'єкті, включає пішохідні екскурсії територією, дегустації продукції, спілкування з персоналом, фото-локації та тематичні заходи, що робить ферму частиною креативного екскурсійного туризму. Попри те, що об'єкт розташований у невеликому місті без традиційного туристичного потенціалу, саме правильна подача, історія та залучення публічності дозволили кардинально змінити сприйняття території. Цей досвід демонструє, що навіть звичайна ферма може стати конкурентним екскурсійним продуктом за умови вдалого поєднання медійності, локальної культури та крафтової економіки [56-60].

У Японії екскурсійний туризм у малих містах також набув системного розвитку, але з акцентом на поєднання традицій і високих технологій. Одним з провідних прикладів є місто Канадзава, яке зберегло свою архітектуру епохи Едо, ремісничі квартали й духовну спадщину. Місто активно залучає туристів через екскурсії у форматі “slow travel” — неспішних прогулянок з індивідуальним гідом, підкріплених цифровими сервісами: мобільними застосунками, VR-реконструкціями та гейміфікованими маршрутами. Це забезпечує одночасно збереження традиційної атмосфери й адаптацію під очікування сучасного туриста. Крім того, у Японії активно реалізується концепція «satoyama tourism» — туризму гармонійного співіснування з природою, яка часто впроваджується в малих містах і селищах. Ця модель передбачає екскурсії до сільськогосподарських районів, де туристи мають змогу не лише ознайомитись із ландшафтом, але й взяти участь у сезонних роботах, приготуванні традиційної їжі, виготовленні ремісничих виробів. Наприклад, у префектурі Гіфу розташовано село Сіракаваго — об'єкт екскурсійного туризму, що приваблює завдяки архітектурі гассьо-дзукурі, сільському ремеслу та збереженій атмосфері минулих століть. Туристи мають змогу не лише побачити архітектуру, а й взяти участь у традиційних побутових практиках: молотьбі, ліпленні рисових кульок, ткацтві. Це створює екскурсійний досвід, який поєднує емоції, культуру та участь, і таким чином забезпечує довготривалий інтерес. Такі екскурсії підвищують екскурсійний

потенціал сільських регіонів, сприяють відродженню села й водночас не перевантажують навколишнє середовище (табл.3.2).

Таблиця 3.2

Досвід Японії у розвитку екскурсійного туризму в малих містах

Ключова практика	Суть та ефект впровадження
Формат “slow travel” із цифровим супроводом	Поєднання традицій та сучасних технологій, глибше занурення в локальний контекст
Satoyama tourism — гармонійний туризм у сільській місцевості	Залучення туристів до ремесел і природи, відновлення сільських громад
Локальний брендинг і культурне позиціонування міст	Формування унікального образу кожного міста, підвищення його впізнаваності через екскурсії
Державне фінансування та освітні програми для підтримки гідів і маршрутів	Створення постійного туристичного потоку, збереження спадщини, розвиток екологічної культури

Сформовано автором за даними джерел:[53-55]

Варто також згадати про систему локального брендингу, яку підтримує Японська туристична організація (JNTO) спільно з муніципалітетами. Кожне мале місто, що бажає розвивати свій екскурсійний потенціал, розробляє унікальну ідентичність — візуальні символи, слогани, фірмові екскурсійні формати. Наприклад, містечко Обусе, відоме поетом Хокусайєм, пропонує «поетичні екскурсії» з читанням хайку на природі, що формує унікальний наратив і закріплює місто у свідомості туриста як неповторну точку на мапі. Такий підхід поєднує культурний капітал і маркетингові інструменти для

формування сталого туризму. Останнім, але не менш важливим елементом японського досвіду є державна підтримка екскурсійного туризму через дотаційні програми для малих міст, особливо в регіонах з низькою щільністю населення. Це включає фінансування інфраструктури, підтримку місцевих гідів, створення інформаційних центрів, залучення шкільних груп до участі в локальних екскурсіях. Така політика дозволяє формувати постійний потік внутрішніх туристів і сприяє збереженню культурної спадщини. Японія демонструє, що навіть найменші міста можуть мати високий екскурсійний потенціал, якщо задіяти механізми взаємодії громади, держави та інновацій.

3.2. Формування програми розвитку екскурсійного потенціалу малих міст Львівщини

Семиденна екскурсійна подорож малими містами Львівської області є прикладом системного поєднання історико-культурного, духовного, гастрономічного й етнографічного туризму в одному маршруті. Її логіка побудована на принципі поступового занурення туриста в багат шарову ідентичність регіону — від класичних середньовічних ансамблів до локальних міфів, ремесел і духовних практик. Основна мета цього туру — не просто відвідання пам'яток, а повноцінне занурення в екскурсійний потенціал малих міст Львівщини, кожне з яких має свою неповторну історію, культуру та атмосферу. У контексті пандемії COVID-19 та воєнного стану, спричиненого повномасштабним збройним вторгненням, саме такий туризм набуває особливої цінності: як безпечна форма подорожей, як спосіб підтримки внутрішньої мобільності та як механізм психологічної реабілітації (табл.3.3).

Таблиця 3.3

Програма тижневого екскурсійного туру малими містами Львівщини

<i>День 1</i>
<i>Маршрут:</i> Львів – Жовква. <i>Заходи:</i> Зустріч групи у Львові. Переїзд до Жовкви (25 км). Тематична екскурсія «Ідеальне місто Собеського»: огляд Жовківського замку XVII ст., площі Ринок, костелу Святого Лаврентія. <i>Інтерактив:</i> майстер-клас з різьблення по дереву або народного ремесла (наприклад, розфарбування писанок). Вечірня локальна дегустація: наливки та солодощі львівських майстрів. <i>Нічліг:</i> Жовква.
<i>День 2</i>
<i>Маршрут:</i> Жовква – Крехів – Дрогобич. <i>Заходи:</i> Ранкова поїздка до Крехівського монастиря Різдва Христового (10 км від Жовкви). Духовна екскурсія по монастирю: відвідування храму, літургійна розповідь від монаха, огляд крехівських святинь. <i>Інтерактив:</i> дегустація крехівських медів або монастирського печива. Переїзд до Дрогобича (80 км). Тематичний огляд міста «Дрогобич старовинний»: екскурсія церквою Святого Юра (пам'ятка ЮНЕСКО), Ратушею та хасидськими локаціями. <i>Нічліг:</i> Дрогобич.
<i>День 3</i>
<i>Маршрут:</i> Дрогобич. <i>Заходи:</i> Літургія або ранкове богослужіння (за можливості) у Церкві Святого Юра. Пішохідна екскурсія «Мозаїка культур Дрогобича»: відвідування Хоральної синагоги, костелу Св. Варфоломія. <i>Інтерактив:</i> майстер-клас з приготування знаменитого дрогобицького «пидири» або львівської халви. Обід з дегустацією галицької кухні (борщ із пампушками, вареники, наливки). Вільний час – вечірній гастрономічний квест від місцевого гіда (пошук історій про «солоний Дрогобич» та смаколики на ринку). <i>Нічліг:</i> Дрогобич.
<i>День 4</i>
<i>Маршрут:</i> Дрогобич – Броди. <i>Заходи:</i> Поїздка до Бродів (прибл. 70 км). Тематична екскурсія «Броди — між культур»: відвідання замку-фортеці з палацом Потоцьких (експозиція краєзнавчого музею), огляд синагоги та костелу. <i>Інтерактив:</i> зустріч із місцевим гідом – істориком, який розкаже про єврейську спадщину Бродів і старовинні ярмарки. Вечірня кулінарна майстерня: приготування традиційної бродівської страви (наприклад, хліба чи квасних пирогів). <i>Нічліг:</i> Броди.
<i>День 5</i>
<i>Маршрут:</i> Броди – Белз. <i>Заходи:</i> Виїзд до Белза (прибл. 130 км). Оглядова екскурсія «Замок і монастирі Белза»: прогулянка «аріанською» вежею 1606 р. та залишками домініканського комплексу, фото-стопи біля синагоги. <i>Інтерактив:</i> екскурсія з місцевим краєзнавцем: легенди про княжий Белз і пояснення геральдики на спорудах. Вдень – участь у майстер-класі з гончарства або лозоплетіння (традиційні ремесла). <i>Нічліг:</i> Белз.
<i>День 6</i>
<i>Маршрут:</i> Белз – Звенигород. <i>Заходи:</i> Ранковий виїзд до Звенигорода (130 км через Самбір). Екскурсія «Повернення у минуле»: відвідини заповідника “Древній Звенигород” – музейні зали з артефактами княжого часу та екскурсія територією городища. <i>Інтерактив:</i> археологічний квест: учасники самі шукають «скарби» на розкопках (пісочниця із артефактами для дітей). Потім – культурна лекція-знайомство із реконструктором середньовічного життя. <i>Нічліг:</i> Село Звенигород (гостьовий будинок).
<i>День 7</i>
<i>Маршрут:</i> Звенигород – Добромил – Львів. <i>Заходи:</i> Переїзд до Добромиля (бл. 120 км через Турківську ВЛ). Ранкова прогулянка Добромилським замком – підйом до оглядових мурів, розповідь про українсько-польські оборонні традиції. <i>Інтерактив:</i> фототур «карпатських висот»: учасники змагаються у творчому фото-конкурсі, а потім спільно обговорюють найкраще зображення. Дегустація місцевих настоянок і меду. У другій половині дня виїзд до Львова (прибл. 80 км), завершальна рефлексія туру.

Сформовано автором

Початок маршруту — місто Жовква, яке обрано не випадково. Це ідеальний старт для мандрівки, адже Жовква має розвинену туристичну інфраструктуру та унікальне «планування ідеального ренесансного міста», що збереглося ще з XVI–XVII століть. Вибір Жовкви на перший день обґрунтовано її архітектурною компактністю та високим рівнем безпеки для туриста. Крім того, місто є хорошим прикладом співіснування католицької, православної, єврейської та вірменської традицій — саме такі елементи підкреслюють полікультурний характер Львівщини, а отже, створюють контекст для подальших подорожей. Майстер-класи, що проводяться у Жовкві, зокрема ремісничі заняття чи арт-активності, дозволяють відвідувачам стати співтворцями місцевого культурного простору, а не лише його пасивними споживачами.

Другий і третій дні присвячено Дрогобичу — місту, яке вважається одним із найпривабливіших екскурсійних об'єктів регіону. Його перевага полягає в гармонійному поєднанні сакральних пам'яток (церква Святого Юра — об'єкт ЮНЕСКО), єврейської спадщини (одна з найбільших синагог Східної Європи), ренесансної архітектури та індустріальної спадщини (солеварня). Саме тому у програмі передбачено повноцінне дводенне перебування — щоб мати змогу охопити як основні історико-культурні локації, так і сучасні інтерактиви: гастрономічні дегустації, кулінарні майстер-класи, пішохідні квести. Цей блок також виконує функцію знайомства з туристичною різноплановістю Львівщини — від культури хасидів до австро-угорської інженерії. У часи пандемії та війни, коли подорожі обмежені, саме такі компактні, змістовні міста стають новими точками тяжіння для туристів, яким важливо отримати багатий досвід у стислі терміни (рис.3.2).

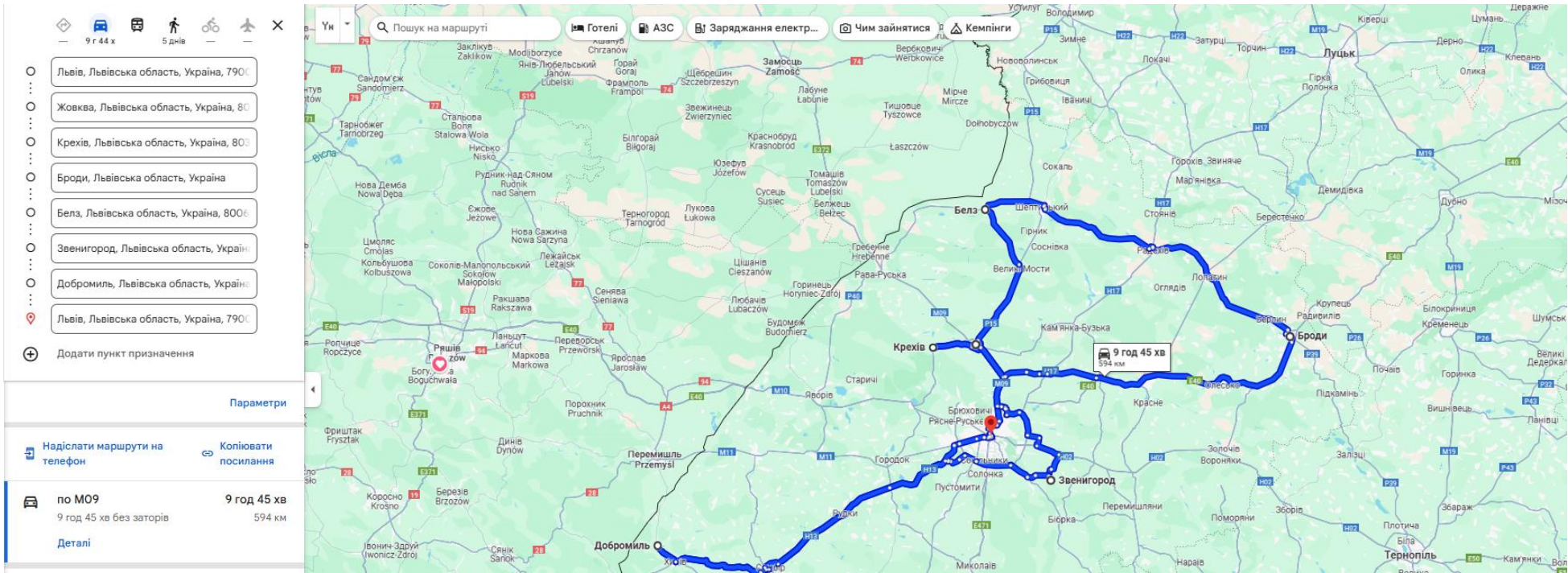

Рис. 3.2. Карта маршруту запропонованої програми

Сформовано автором

Четвертий день сконцентровано навколо Бродів — міста, що не є класичним туристичним центром, але має потужний екскурсійний потенціал. Броди — це приклад «прихованого туристичного ресурсу», де локальні пам'ятки (замок Потоцьких, костел, синагога) можуть стати основою для формування нових туристичних продуктів. Важливим чинником вибору Бродів є також прикордонне розташування, яке створює перспективи транскордонної співпраці після завершення війни. Заплановані заходи — локальні дегустації, кулінарні майстер-класи — виконують функцію не лише розважальну, а й економічну: турист, купуючи локальні продукти чи беручи участь у майстернях, підтримує малі громади, які особливо вразливі в умовах війни.

П'ятий день маршруту — Белз — обрано як приклад княжого міста, яке зберегло важливі пам'ятки та духовні наративи, але водночас є туристично недооціненим. Включення Белза до програми має стратегічне значення: місто дає змогу побачити, як глибокі пласти української історії (Галицьке князівство) поєднуються з польською та єврейською культурною спадщиною. Белз також має важливе релігійне значення для хасидського паломництва — тобто потенціал для міжнародного туризму. Передбачена в програмі зустріч із місцевим краєзнавцем, який не тільки розповість факти, а й поділиться живими легендами — це створює емоційно насичений досвід, необхідний для зміцнення культурної пам'яті.

Шостий день присвячено Звенигороду — місту, яке є унікальним у масштабах всієї України завдяки археологічному заповіднику «Древній Звенигород». У межах цього об'єкта турист має змогу буквально доторкнутися до залишків княжої доби: фундаментів храму, оборонних валів, житлових споруд. У програмі передбачено активності з елементами історичної реконструкції, інтерактивні квести, перегляд VR-матеріалів — усе це робить маршрут привабливим для молоді, сімей і шкільних груп. Обґрунтованість включення Звенигорода у маршрут зумовлена не лише екскурсійною цінністю, а й тим, що він є символом стійкості української державності, що надзвичайно актуально в період воєнного стану.

Завершення туру — Доброміль, де запланована прогулянка до найвищого замку Львівщини. Висотне розташування, панорамний огляд на передгір'я, оборонні мури — усе це створює ефектний фінал екскурсійної мандрівки. Доброміль — це не лише архітектура, але й духовна спадщина: монастирі, церкви, що зберегли традиції греко-католицизму. Туристи, які завершують тижневу подорож у такому місці, отримують емоційно завершений досвід — від відкриття нових історичних знань до відчуття внутрішньої рівноваги. Завершальна фотосесія та символічне вручення сертифікатів учасників туру додає інтерактивності, а фінальна рефлексія дозволяє усвідомити цінність кожного етапу мандрівки.

РОЗДІЛ 4

ОХОРОНА ПРАЦІ

4.1. Аналіз стану і заходів поліпшення санітарії і гігієни під час екскурсій малими містами

Сучасний екскурсійний туризм в Україні, особливо у малих містах, стрімко розвивається, розкриваючи нові можливості культурно-історичного пізнання для внутрішніх і зовнішніх туристів. Однак разом з розширенням екскурсійного потенціалу актуалізуються питання санітарії та гігієни, які є критично важливими для забезпечення безпеки, комфорту та загального задоволення учасників екскурсій. У малих містах, де інфраструктура ще недостатньо адаптована до великого потоку туристів, ці питання набувають особливої гостроти. Зважаючи на високі стандарти, які висуває сучасний турист до якості сервісу, санітарні умови під час екскурсій мають бути приведені у відповідність до базових гігієнічних норм [9;12].

Насамперед, слід визнати, що основною проблемою санітарії в малих містах є обмежений доступ до громадських туалетів, які або відсутні повністю, або перебувають у незадовільному технічному стані. Часто маршрути екскурсій охоплюють історичні частини міста, де немає облаштованих санітарних зон або вони розміщені надто далеко від основних зупинок. Це створює значні незручності, особливо для осіб похилого віку, дітей та туристів з інвалідністю. Екскурсійний потенціал таких локацій суттєво знижується саме через порушення елементарних санітарно-гігієнічних вимог, що спонукає туроператорів коригувати маршрути або скорочувати їх тривалість. Крім проблем із туалетною інфраструктурою, додатковою проблемою є відсутність умов для миття рук, обробки антисептиками, а також утилізації сміття під час тривалих екскурсій. Особливо гостро ця проблема проявляється під час сезонних екскурсій, що проходять у весняно-літній період, коли кількість туристичних груп зростає. Контейнери для сміття часто переповнені або

відсутні в ключових точках маршруту. Це спричиняє антисанітарні явища, які погіршують загальне враження від екскурсії та створюють ризики для поширення інфекційних захворювань. У результаті погіршується сприйняття екскурсійного об'єкта, навіть якщо він має високий культурний або природний потенціал.

Слід зауважити, що туроператори та гіді також не завжди мають належні інструкції чи ресурси щодо забезпечення базових гігієнічних потреб групи під час пересування. Зокрема, не всі мають запас одноразових серветок, дезінфікуючих засобів або інформаційні листки щодо гігієнічних зупинок по маршруту. Це призводить до зниження рівня обслуговування, що безпосередньо впливає на конкурентоспроможність конкретного туристичного об'єкта або міста загалом. На нашу думку, екскурсійний туризм має відповідати не лише культурним, а й санітарним стандартам безпеки, адже лише у поєднанні ці чинники формують справді якісний туристичний продукт. Разом з тим, існують позитивні приклади вирішення зазначених проблем, коли органи місцевого самоврядування спільно з бізнесом ініціюють встановлення модульних туалетів, облаштування мобільних станцій санітарії, включення санітарних зупинок у структуру маршруту. У деяких містах Львівської, Івано-Франківської та Черкаської областей вдалося забезпечити базові гігієнічні умови навіть у найвіддаленіших історичних точках, що дозволило підвищити інтенсивність екскурсійного туризму. Такі заходи сприяють зміцненню іміджу міст як дружніх до туриста, що стимулює повторні відвідування та підвищує дохідність сфери (табл.4.1).

Таблиця 4.1

Сутнісні засади інноваційного потенціалу в готельно-ресторанному
сервісі

Проблема	Можливі наслідки для екскурсійного туризму	Рекомендовані інноваційні або організаційні заходи
Відсутність або непридатний стан громадських туалетів	Невдоволення туристів, скорочення тривалості маршрутів, погіршення враження від міста	Встановлення модульних туалетів, облаштування санітарних зон на ключових зупинках маршруту
Відсутність доступу до води та засобів гігієни	Підвищений ризик інфекцій, дискомфорт, негативні відгуки	Облаштування точок з антисептиками, мобільних умивальників, QR-карт для навігації до таких точок
Переповнені сміттєві баки або їхня відсутність	Антисанітарія на маршруті, псується екскурсійний пейзаж, туристи уникають повторних візитів	Розміщення додаткових контейнерів, встановлення систем сортування, частіше вивезення сміття
Непідготовленість екскурсоводів до санітарного супроводу	Невпевненість групи, панічні ситуації, втрачений контроль	Тренінги для гідів, чеклісти з гігієнічними протоколами, наявність базових санітарних засобів у рюкзаку
Відсутність нормативної бази та державного фінансування	Стихійність рішень, низький стандарт сервісу, відсутність інвестицій у гігієнічну інфраструктуру	Розробка державних стандартів, запровадження пілотних проєктів, включення санітарії до туристичних програм

Сформовано автором

Ще одним напрямом покращення є використання цифрових рішень у забезпеченні санітарії під час екскурсій. Деякі мобільні додатки для туристів уже пропонують мапи з позначеними пунктами гігієни, туалетами, пунктами з водою. Також починає впроваджуватись інноваційна практика QR-навігації на вулицях малих міст, де турист може знайти інформацію про найближчі санітарні об'єкти. Такі інновації не потребують значних інвестицій, однак істотно покращують якість сервісу. У малих містах, де фінансова спроможність часто обмежена, саме цифрові інструменти можуть стати вирішальним чинником у забезпеченні гігієни на екскурсійних маршрутах. Важливим компонентом системного підходу до покращення санітарії є підготовка гідів та супроводжуючих осіб до управління гігієнічними потребами груп. Це може включати проходження спеціальних тренінгів, розробку стандартних сценаріїв дій у разі виникнення санітарних викликів, інформування туристів про правила поведінки на маршруті. Зростання відповідальності екскурсійного персоналу за комфорт і безпеку туристів повинно стати частиною загальної культури туризму. Саме такий підхід допоможе зміцнити екскурсійний потенціал малих міст і зробити їх конкурентоспроможними не лише завдяки автентичності, а й сервісній зрілості. Не можна не згадати і про роль держави у формуванні санітарних стандартів для екскурсійного туризму. В Україні на сьогодні відсутні уніфіковані вимоги до забезпечення гігієни на туристичних маршрутах у малих населених пунктах. Впровадження нормативів щодо мінімальної санітарної інфраструктури, доступу до питної води, частоти прибирання територій може сприяти системному покращенню ситуації. Крім того, держава може виступити ініціатором пілотних проєктів або грантових програм для облаштування гігієнічних пунктів у малих містах з великим екскурсійним потенціалом.

Отже, стан санітарії та гігієни під час екскурсій малими містами потребує системного удосконалення, однак вже сьогодні існують як проблеми, так і рішення. Питання доступності санітарних вузлів, чистоти маршрутів, мобільності гігієнічних сервісів та підготовки персоналу мають вирішуватись

на міжсекторальному рівні — через координацію зусиль держави, місцевого самоврядування, туроператорів, гідів і самих туристів. Лише у цьому випадку екскурсійний туризм у малих містах зможе розвиватися сталим, безпечним і комфортним шляхом.

4.2. Обґрунтування організаційно-технічних рекомендацій з охорони праці

Охорона праці є важливою складовою забезпечення безпеки працівників і туристів під час здійснення екскурсій, особливо в умовах активного розвитку екскурсійного туризму в Україні. З огляду на збільшення попиту на мандрівки малими містами, зростає відповідальність організаторів екскурсій за забезпечення належного рівня безпеки як для персоналу, так і для учасників маршрутів. Зазначене вимагає впровадження комплексу організаційно-технічних заходів, які б враховували специфіку середовища, маршрутів та потенційних ризиків. Екскурсійний потенціал регіонів безпосередньо пов'язаний із рівнем безпеки – туристи не обирають напрямки, де існує загроза життю або здоров'ю [23;33].

Першим кроком в обґрунтуванні рекомендацій має бути оцінка потенційних ризиків у межах екскурсійного маршруту. Ці ризики можуть включати небезпечні ділянки місцевості (наприклад, круті підйоми, аварійні споруди), кліматичні умови, які змінюються залежно від сезону, ризики пов'язані з транспортом, а також людський фактор – неуважність учасників чи гідів. Проведення паспортизації маршрутів з погляду охорони праці дозволяє заздалегідь виявити критичні точки та підготувати систему превентивних дій. Це забезпечує не лише безпечне проведення екскурсії, а й посилює репутацію організаторів. Наступною організаційною складовою є інструктаж та навчання персоналу, що залучається до супроводу екскурсій. Йдеться не лише про гідів, а й водіїв, представників охорони, менеджерів, які працюють з туристами. Усі

вони повинні володіти базовими знаннями з охорони праці, першої домедичної допомоги, а також чітко розуміти свої дії у разі надзвичайної ситуації. Особливу увагу слід приділяти екстреній евакуації з маршрутів, поведінці у випадку загострення стану здоров'я когось із учасників, роботі з дітьми та людьми похилого віку. Професійна готовність персоналу – це запорука цілісності екскурсійного процесу (табл.4.2).

Таблиця 4.2

Основні напрями охорони праці в екскурсійному туризмі

Напрямок ризику	Рекомендовані організаційно-технічні заходи	Очікуваний результат
Небезпечні ділянки маршруту	Паспортизація маршрутів, встановлення попереджувальних знаків, огорож, освітлення	Зменшення травматизму, безпечне пересування
Недостатня підготовка персоналу	Проведення інструктажів, навчання надання домедичної допомоги, підготовка до дій у НС	Високий рівень готовності до екстрених ситуацій
Вплив погодних умов та фізичних навантажень	Забезпечення зупинок, тіньових зон, питної води, аптечок, оптимізація графіка	Підвищення фізичного та психологічного комфорту туристів
Участь осіб з особливими потребами	Інклюзивність маршрутів, адаптація транспорту та зон доступу	Доступність екскурсій для всіх категорій населення
Відсутність системи контролю й аналізу інцидентів	Документування інструктажів, фіксація надзвичайних випадків, зворотний зв'язок від туристів	Удосконалення системи безпеки, формування стандартів відповідального туризму

Сформовано автором

Технічні аспекти охоплюють забезпечення маршруту необхідною інфраструктурою, яка сприяє безпеці. Це можуть бути попереджувальні знаки, мобільні системи зв'язку, маркування небезпечних ділянок, встановлення огорож чи поручнів, організація спеціальних місць для відпочинку. У разі пішохідних екскурсій важливим є освітлення маршрутів у вечірній час, особливо якщо програма включає нічні огляди міст чи об'єктів культурної спадщини. Для автобусних маршрутів – технічний стан транспорту, ремені безпеки, справність кондиціонерів і аварійних виходів. Ці елементи входять до категорії базових технічних вимог охорони праці.

Окрему увагу варто приділити психофізіологічному стану працівників та екскурсантів, особливо у випадках тривалих маршрутів або екскурсій у спекотну чи дощову погоду. Наявність зон для перепочинку, питної води, аптечок, можливості скористатися туалетом – все це є не лише питанням сервісу, а й фактором охорони праці. Залучення медичного працівника або хоча б сертифікованої особи з надання першої допомоги має стати звичною практикою для великих або тривалих груп.

Організаційно-правовий аспект передбачає документальне забезпечення системи охорони праці: положення, інструкції, акти інструктажу, журнали обліку. У разі нещасного випадку або надзвичайної ситуації ці документи є юридичним доказом виконання обов'язків організатора. Їхня наявність є також критерієм якості діяльності екскурсійного оператора. У поєднанні з іншими елементами це підвищує рівень довіри до організатора екскурсійного туру та формує конкурентну перевагу на ринку.

Слід також урахувати особливості екскурсій з участю уразливих категорій громадян – дітей, осіб з інвалідністю, вагітних жінок. Для таких груп необхідно адаптувати маршрути, змінювати темп, скорочувати тривалість перебування на відкритому повітрі. Також слід передбачити наявність інклюзивної інфраструктури: пандусів, широких проходів, місць для перепочинку. Це не лише виконання соціальної функції, а й важливий елемент охорони праці, який відкриває нові сегменти для екскурсійного туризму.

У підсумку маємо, що саме охорона праці в туризмі є не лише вимогою законодавства, а й ключовою складовою сталого розвитку туристичного бізнесу. Саме через якість організації безпеки оцінюється професіоналізм екскурсійної компанії. Для туриста, незалежно від віку, стану здоров'я чи досвіду подорожей, безпечність маршруту та компетентність персоналу мають вирішальне значення. Будь-який інцидент, травма чи нештатна ситуація, що не була передбачена організаторами, здатні зруйнувати враження не лише про конкретну екскурсію, а й про все місто або регіон. Крім того, у сучасному конкурентному середовищі туристичні об'єкти з розвиненими системами безпеки мають перевагу на ринку. Туроператори, які інвестують у навчання гідів, облаштування маршрутів, страхування груп та впровадження цифрових систем моніторингу, формують довіру як з боку туристів, так і з боку партнерів, органів влади, страховиків. Такий підхід сприяє не лише зниженню ризиків, а й зміцненню екскурсійного потенціалу України, що особливо важливо у післякризовий період відновлення галузі. Саме тому охорона праці повинна бути не епізодичною вимогою, а системною частиною туристичної культури.

ВИСНОВКИ

За результатами написання кваліфікаційної роботи на тему «Екскурсійний потенціал малих міст Львівщини та напрями його використання» можна зробити наступні висновки:

1. У першому розділі доведено, що малі міста сьогодні – це ключовий об'єкт туризму. Встановлено, що їх цінність полягає у поєднанні історико-культурної автентичності, екологічної чистоти, дружньої атмосфери та гастрономічної самобутності. Визначено, що саме малі міста здатні запропонувати унікальний туристичний досвід поза межами масових маршрутів. Обґрунтовано, що розвиток туризму у таких містах є перспективним напрямом сталого розвитку регіонів. Доведено, що малі міста можуть відігравати ключову роль у розширенні туристичної географії України, за умови правильного позиціонування й підтримки з боку громади та держави. Охарактеризовано суть і зміст екскурсійного туризму як однієї з провідних форм культурно-пізнавальної діяльності. Визначено його історичну еволюцію — від античних подорожей до сучасних цифрових екскурсій. Обґрунтовано, що екскурсійний туризм поєднує інформаційне, естетичне, виховне, економічне та комунікативне наповнення. Доведено його здатність трансформуватись відповідно до технічного розвитку, зберігаючи свою пізнавальну місію. Встановлено, що екскурсійний туризм є важливим інструментом культурного розвитку, збереження спадщини й формування національної свідомості. Визначено, що підвищення екскурсійного потенціалу малих міст можливо лише за умови системного поєднання історико-культурного аналізу, інфраструктурного розвитку, підготовки кадрів, цифрових інструментів і громадської участі. Доведено, що малі міста здатні конкурувати з великими туристичними центрами за рахунок автентичності й гнучкості. Встановлено, що успішна стратегія потребує також активної інституціональної підтримки. Охарактеризовано головні механізми, які мають стати основою сталого екскурсійного розвитку територій.

2. У другому розділі проаналізовано сучасний стан розвитку екскурсійного туризму в Україні з урахуванням впливу пандемії COVID-19, повномасштабного збройного вторгнення та воєнного стану. Визначено ключові трансформації галузі: цифровізація, індивідуалізація, зміна форматів та функцій екскурсій. Доведено, що попри складні зовнішні умови, екскурсійний туризм адаптується до реалій, зберігаючи пізнавальну, емоційну й культурну цінність. Доведено, що Львівщина адаптувалась до умов воєнного стану завдяки мобільності, інноваціям, залученню громади та переосмисленню ролі туризму. Обґрунтовано, що екскурсії виконують не лише пізнавальну, а й реабілітаційну, виховну та об'єднавчу функцію. Встановлено, що Львівська область є прикладом стійкості туристичної індустрії в умовах кризи. Охарактеризовано основні тенденції, які формують нову якість екскурсійного туризму в регіоні. У результаті проведеного аналізу визначено, що малі міста Львівської області володіють багатим екскурсійним потенціалом, який полягає у збереженій історичній спадщині, культурній автентичності та різнопланових атракціях. Доведено, що пандемія COVID-19 та військові дії (воєнний стан, повномасштабне збройне вторгнення) різко скоротили кількість туристів, але не знищили інтерес до регіону. На цій основі обґрунтовано необхідність розвитку внутрішнього туризму та впровадження нових інтерактивних форматів екскурсій. Встановлено, що львівські малі міста можуть приваблювати подорожуючих за рахунок унікальних історій, фестивалів, дегустацій локальних продуктів і майстер-класів, попри обмеження, запроваджені воєнним станом. Охарактеризовано вплив екскурсійного туризму на навколишнє середовище. Визначено основні негативні фактори, серед яких механічне навантаження, засмічення, шумове забруднення та викиди транспорту. Доведено, що за відсутності належного екологічного менеджменту екскурсії можуть стати джерелом серйозних екологічних ризиків. Водночас обґрунтовано, що при дотриманні принципів сталого розвитку, екскурсійний туризм здатен підвищувати рівень екологічної свідомості та сприяти збереженню природних територій. Встановлено, що екологічна безпека має

бути інтегрованою складовою планування маршрутів, а екскурсійний потенціал територій слід розглядати крізь призму довготривалого збереження навколишнього середовища.

3. У третьому розділі охарактеризовано ключові практики підвищення екскурсійного потенціалу малих міст в Англії та Японії. Встановлено, що обидві країни використовують системний підхід, орієнтуючись на сталість, локальну ідентичність та технологічну адаптацію. Визначено, що успіх базується на інтеграції громади, створенні нових форматів екскурсій та підтримці з боку держави. Обґрунтовано, що включення малих міст у екскурсійні маршрути зберігає баланс між туризмом та збереженням культурного й природного середовища. Доведено, що ці моделі можуть бути адаптовані в українському контексті для підвищення конкурентоспроможності екскурсійного туризму. Запропонована програма розвитку екскурсійного потенціалу малих міст Львівщини. Відтак, семиденний тур малими містами Львівщини є не лише маршрутом, а інструментом осмисленого екскурсійного пізнання, адаптованого до умов пандемії та воєнного стану. Його структура забезпечує поступовий перехід від класичного туризму до глибокого занурення в локальні наративи, а розмаїття форматів (гіді, майстер-класи, дегустації, квести) дозволяє зробити досвід незабутнім для різних аудиторій — від школярів до досвідчених мандрівників. Водночас такий тур є актом підтримки регіонів, що зберігають культурну спадщину України в часи найбільших викликів.

4. У четвертому розділі охарактеризовано актуальний стан санітарії та гігієни в екскурсійному туризмі малих міст України. Визначено основні проблеми, зокрема відсутність належної інфраструктури, інформаційної підтримки та участі персоналу у процесі санітарного супроводу. Доведено, що ці чинники безпосередньо впливають на рівень комфортності та конкурентоспроможності екскурсійного потенціалу міст. Обґрунтовано необхідність інтеграції цифрових інструментів, підвищення кваліфікації гідів та участі місцевих органів влади у формуванні якісної гігієнічної інфраструктури.

Встановлено, що лише міжгалузевий підхід забезпечить стабільне поліпшення санітарного обслуговування під час екскурсій. Визначено ключові напрями безпеки для персоналу та учасників екскурсій, включаючи інструктаж, інфраструктуру, медичну готовність і документальне забезпечення. Обґрунтовано важливість комплексного підходу до впровадження таких заходів із урахуванням специфіки маршрутів і складу груп. Встановлено, що безпека є основою якісного туристичного продукту, а її належна організація підвищує рівень довіри до туроператора. Доведено, що системна охорона праці є невід'ємною складовою екскурсійного потенціалу та конкурентоспроможності екскурсійного туризму загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баженова С., Пологовська Ю., Бикова М. Реалії розвитку туризму в Україні на сучасному етапі. Наукові перспективи. 2022. № 5(23). С. 168–180.
2. Береза, К., Федорова, С. Мультифункціональне використання індустріальних об'єктів: нові горизонти для українського туризму. Журнал урбаністики та розвитку, Том 24, № 6, 2023, с. 210-225.
3. Березуцький В.В. Практичний коментар щодо Закону України «Про охорону праці». Наукові праці. 2021. Вип. 12. С. 119–130.
4. Білецький М., Котик Л. Територіальні відмінності розвитку екскурсійного туризму в Україні. Сучасні вектори розвитку туризму: тенденції та перспективи країн Європейського регіону. 2020. С. 38–74.
5. Бордун О.Ю. Формування та оптимізація геопросторової системи туристичних потоків: міжнародний, національний, регіональний та локальний рівні : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 344 с.
6. Вінівітєв Н. Інтерактивні форми та методи в екскурсійній діяльності. Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. 2023. С. 18–29.
7. Головченко В. Розвиток екскурсійної діяльності в Україні: сучасні виклики та перспективи. Національний університет фізичного виховання і спорту України. 2022. С. 30–45.
8. Грибанова С.В. Екскурсійна діяльність як фактор формування іміджу регіону. Хмельницький національний університет. 2021. С. 60–70.
9. Дараганова Н.В. Управління охороною праці: правове забезпечення. Київський національний торговельно-економічний університет. 2018. 480 с.
10. Дерев'янка С.М. Внутрішньо переміщені особи: проблеми політичної соціалізації в Галичині. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2017. №1(87). С. 199–216.
11. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

12. Закон України «Про охорону праці». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>
13. Запотоцький С., Горін І. Туристично-рекреаційний потенціал Львівської області: географічні особливості використання та відтворення. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2018. № 1(70). С. 72–79.
14. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні : навч. посібн. Чернівці : Книги-XXI, 2003. 300 с.
15. Котик Л. Розвиток екскурсійного туризму в Карпатському регіоні України. Історія української географії. 2019. Вип. 37. С. 95–103.
16. Котик Л. Розвиток екскурсійного туризму на прикладі м. Долина Івано-Франківської області. Простір-М. 2023. С. 15–27.
17. Кушнір С.О., Оніпко А.Д. Екологічна ситуація в Україні: аналіз проблем та фінансування напрямків їх подолання. Простір. 2023. Вип. 1. С. 45–58.
18. Леоненко Н.А. Організація екскурсійної діяльності: конспект лекцій. Національний університет цивільного захисту України. 2019. 167 с.
19. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). Київ : «Альтерпрес», 2002. 436 с.
20. Мальська М. П., Худо В. В. Менеджмент туризму. Вступ до спеціальності: навч. посіб. Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, Львів, 2002. С. 2-10.
21. Мальська М.П., Худо В.В., Цибух В.І. Основи туристичного бізнесу : навч. посібн. Київ : Центр навч. літ-ри, 2004. 272 с.
22. Машіка Г.В., Горюнова К.А. Правові та економічні аспекти туристичної галузі України під час пандемії COVID-19. Інвестиції: практика та досвід. 2021. №3. С. 5–11.
23. Ніпіаліді І. Сучасний стан охорони праці в Україні в контексті забезпечення її інноваційного розвитку. Наукові записки. 2020. Вип. 3. С. 150–160.
24. Носирєв О., Деділова Т., Токар І. Розвиток туризму та індустрії гостинності в стратегії постконфліктного відновлення економіки України. Соціально-економічні проблеми і держава. 2022. Вип. 1 (26). С. 55–68.

- 25.Огієнко А.В., Огієнко М.М. Теоретичні засади дослідження туристично-рекреаційного потенціалу. Проблеми системного підходу в економіці. 2020. Вип. №1(75). С. 31–37.
- 26.Олійник В. Сучасний стан та перспективи розвитку екскурсійного туризму. Науковий вісник Чернівецького університету: Географія. 2023. Вип. 845. С. 5–11.
- 27.Павліш Л.В. Львівщина як перспективний регіон України для розвитку туризму. Торгівля, комерція, підприємництво. 2013. Вип. 13. С. 124–128.
- 28.Павлова О.М., Павлов К.В., Блянюк М.О., Євпак Ю.С. Соціальні та креативні індустрії в розвитку концепції розумних міст. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Луцьк. Вежа-Друк. 2019. №4(20). С. 7–14.
- 29.Перевозова І.В., Філюк С.М., Зарічняк А.П. Стан туристично-рекреаційного потенціалу України в умовах російського вторгнення. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. 2022. Вип. 35. С. 65–73.
- 30.Писаревський І.М., Мелешко К.К. Туристично-рекреаційний потенціал як елемент конкурентоспроможності територій. Бізнес Інформ. 2019. №12. С. 148–154.
- 31.Родіонова І.В. Фінансове забезпечення розвитку туристично-рекреаційної сфери в Україні. Вісник Хмельницького національного університету. 2017. № 1. С. 152–155.
- 32.Роїк О.Р., Недзвецька О.В. Шляхи розвитку туристичної сфери України у воєнний період. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». 2022. №46. С. 11–15
- 33.Романів Л.В., Бабух І.Б. Охорона праці в Україні: проблеми, досвід, перспективи. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2014. Вип. 4(108). С. 222–234.

- 34.Савіцька О.П., Федорович О.І. Культурний туризм: реалії та перспективи у Львівській області. Науковий вісник НЛТУ України. 2014. Вип. 24(1). С. 376–383.
- 35.Савчук Н.І. Журнал «Русский экскурсант» як джерело для вивчення історії учнівського екскурсійного руху в Україні (кінець XIX – початок XX ст.). Карпатський край. Наукові студії з історії, культури, туризму. 2018. Том 1 № 10–11. С. 45–52.
- 36.Селіонова О. Сучасні тенденції розвитку екскурсійної діяльності в Україні. Київський національний лінгвістичний університет. 2021. С. 12–25.
- 37.Семенов В.Ф. Управління регіональним розвитком туризму. Одеса : «Аріал», 2012. 340 с.
- 38.Телюк К.Ф., Гнатишин М.С., Гринчук Н.В. Розвиток туристичної галузі Львівської області як складової частини туристичної сфери. Науковий вісник НЛТУ України. 2016. Вип. 26(6). С. 175–184.
- 39.Тимошенко О.В., Мельник А.О. Сучасний рівень розвитку туризму у Львівській області. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : Економіка і управління. 2019. Том 30. № 6. С. 82–86.
- 40.Chung N., Lee H., Han H. Understanding travel behavior: A study of school excursion behavior. Journal of Hospitality and Tourism Management. 2019. Vol. 41. Pp. 1–8.
- 41.Hutsal L. Excursion business in the context of sustainable tourism development. Journal of Education, Health and Sport. 2023. Vol. 13, No. 2. Pp. 377–391.
- 42.Ozturk M. Development of social competence of future tourism specialists by conducting excursions within the framework of English language classes. Education Quarterly Reviews. 2023. Vol. 6, No. 4. Pp. 1–10.
- 43.Spenceley A., Snyman S. Protected area tourism: Progress, innovation and sustainability. Tourism and Hospitality Research. 2017. Vol. 17, No. 1. Pp. 3–7.
- 44.Veselova D.F., Hamadeeva Z.A., Khisamutdinova A.F. Excursion activity as a way to attract tourists to the region. European Proceedings of Social and Behavioural Sciences. 2020. Vol. 90. Pp. 584–590.

- 45.Vong L.T.N., Ung A. The affective impact of sightseeing bus tour experiences. *Tourism Recreation Research*. 2022. Vol. 47, No. 3. Pp. 314–326.
- 46.Weiler B., Black R. *Tour guiding research: Insights, issues and implications*. Channel View Publications. 2015. 240 p.
- 47.Yoo K.H., Gretzel U. Experiencing culture in attractions, events and tour settings. *Tourism Management*. 2020. Vol. 78. Article 104049.
- 48.Yusufbekovna A.T. Tourist and excursion activities in the development of the market of tourist services. *Academic Journal of Digital Economics and Stability*. 2023. Vol. 30. Pp. 121–126.
- 49.Zaripova D.F. On the issue of out-of-town excursions for foreign guests. *Tourism: Hospitality, Sports, Food Industry*. 2015. Pp. 87–90.
- 50.Tewari A., Paiva A.R. Modeling and mitigation of occupational safety risks in dynamic industrial environments. *arXiv preprint*. 2022